NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXI. ÉVFOLYAM. 1900. MÁRCZ.—ÁPR. III.—IV. FÜZET.

FÖLDMÍVES LEÁNY-ISKOLÁK.*

«A serény asszony ára sokkal fölülmúlja a karbunkulusokét. Bízik benne az ő férjének a lelke: keres gyapjut és lent és megkészíti kezével. Látja, hogy munkálkodása hasznos: s nem aluszik éjjel is az ő világa. Szőnyegeket csinál: gyolcsot és öveket sző, melyeket ád a kereskedőnek. Szorgalmasan vigyáz az ő népének dolgára. Erő és ékesség az ő ruhája: saját bölcsen nyitja meg. Fiai boldognak mondják, s férje dicséri őt». *Bölcs Salamon.*

Nem lehet közömbös egyetlen magyar ember előtt sem, hogy ezt a magyar vérrel áztatott haza földjét ki birja? «A kié a föld, azé az ország» — hangzik ma a Kárpátoktól az Ádriáig. A középbirtokos, köznemes osztály ötven év alatt csaknem mind elvesztette ezredéves örök birtokát, az ősi curiák elpusztúltak. A legelső publicisták keresve keresik a módot, hogyan lehetne visszaállítani ez osztályt; visszaadni a földnek a magyarság e fentartó törzsét. De bárha a középbirtokos osztály — a törzs — el is pusztúlt, megvan még a tő, — a kisbirtokos, a parasztgazda. Igaz, ezek is küzdve küzdenek az édes magyar föld megtartásáért. Ezeket segíteni, gyámolítani, életre hozni törekszik ma nem csak az «agrár» névvel jelölt mozgalom, de a hazának minden igaz fia. Gróf Károlyi Sándor kezdeményezésére alakúlnak a «Szövetkezetek», hogy a kisgazdát anyagilag, erkölcsileg támogassák; s e «Szövetkezetek» már eddig is kiszámíthatatlan eredményt mutatnak fel. Maga az állam is kinyujtotta értök védő kezét; állami birtokokat parcelláznak, telepítenek s állítják fel itt az alföldön a földmíves iskolákat.

Télen, városonként, községenként népszerű előadásokat tartanak; s a gazdálkodás újabb, okszerűbb (belterjes) módjával

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának márczius havi ülésén tartott előadás.

igyekeznek a kisgazdát megismertetni; takarékosságra, munkára, háziiparra buzdítják a földmívest.

Mindezen nemes törekvések, hasznos intézmények, hivatva vannak a kisgazda nehéz helyzetén segíteni.

Bármennyire képzett munkás, takarékos lesz majd a gazda, ő csak *egyik* tényező, a másik tényező a *nő;* bármily kevés jelentőséget tulajdonítsanak is annak, a nő kezén át kifolyhat a férfi összes keresménye. «Nem lehet olyan sok a magtárban, hogy a nő a kötényében ki ne tudná hordani.»

Menjünk, keressük fel a kisbirtokos feleségét házi tűzhelyénél; lássuk, segítő társa-e férjének, urának? Nem; vagy csak nagyon kivételesen!

A kisgazda feleségének összes teendője azt a csekély ételt férjének, családjának elkészíteni; legjobb esetben tehén, sertés, apró marha gondozásával foglalkozik még. S ezzel kimerítettem összes napi foglalkozását, mert a legtöbb esetben még csak nem is varr az asszony, vagy nagyon kivételesen — a pénzen vett vászonnak csúfolt pamut-rongyot foltozni sem lehet, szakad a tű után.

Nem így volt ez régen. A férfi, ha hadban volt is, — az asszony vezette tovább a gazdaságot. De béke idején is, a nő a férfivel együtt, mint kereső fél szerepel.

Télen fonat, zsövet, az összes fehérnemű az asszony kezemunkája — kivéve a patyolatot, — a zsák, sőt a ponyva is házi szőttes. Tavaszszal a vászonfehérítéssel bajlódik — majd jön a kendertörés, tilólás, stb.

De nem csupán a kendermunkával foglalkozik az asszony; ott van a kert, vagy a szőllő, melyet ha nincs is otthon a gazda, épen úgy művelnek, mintha a gazda intéző keze jelen volna. A ház körül ott a sok munka — a mezei munkások, az aratók, mind benkosztosok; azoknak főzet, süttet, úgy a «nagyasszony», mint a «nénémasszony».* Két, három, sőt öt, hat—tíz szolgáló-

* «Nagyasszonynak» nevezték a nemesasszonyt, «nénémasszonynak» a telkes gazda, a mai kisgazda feleségét.

val együtt, kiket azután a nagyasszony, vagy a nénémasszony férjhez is adott, kiházasított.

Nézzünk csak széjjel, — nagyon kevés vidék van ma már, hol az asszonyokat annyi munka közt láthatjuk. A kendermunka megszünt; gyertyát nem öntenek; a világítót pénzért veszik. A napszámosok, az aratók — magok kosztolják magokat; még pedig rosszúl; a hiányos táplálékot pótolja a szesz, s a gazda a napszámosnak nagyobb napszámot fizet; az aratóknak, terméséből — nagyobb «részt» ád ki, de ennek hasznát nem az aratók, nem a munkások: a korcsmáros látja.

A régi életmódot nem állithatjuk vissza; a gépek, a kereskedelem, olcsó, rossz portékáival elszoktatta a mai asszonyokat a régi munkásságtól. A magyar, még ha paraszt is — gavallér; nem szorítja nőit mezei munkára. Csak a legszegényebb viszi feleségét marokverőnek. Igaz, hogy a városi, vagy más foglalkozású ember nem szorúl úgy rá, mint a földmíves, az asszony segitségére; — ebben az osztályban azért nincsenek is vén leányok. A magyar parasztgazda oly igénytelen, oly kevéssel megelégszik; a gyermekek nevelése és ruházása sem sok gondot okoz a magyar parasztasszonynak. És még sem gyarapszik anyagilag! Ennek meggyőződésem szerint egyéb gazdasági válságtól eltekintve, a földmíves asszony összeszorúlt munkakörében kell keresni. Mit is dolgoznék, midőn ma még a fehérneműt is készen veszik!

Az asszonyok munkakörét szélesbíteni, tágítani, gazdagítani kell; s ezt egyedül az iskola teheti. Női földmíves iskolák lesznek hivatva a nagyasszony kezéből kihullott orsóval egyetemben, a többi régi foglalkozások helyébe *ujat* adni az uj nemzedék kezébe.

Legyen a kisgazda bármily képzett és takarékos, nem fog boldogulni, ha az asszonyait nem tanítjuk, ha nem költjük fel önérzetüket, hogy ne elégedjenek meg a háztartásban előforduló csekély munkakörrel; hanem tegyék az éjjet nappallá, hogy mindenik férjének igaz, jó felesége, segitő munkatársa, családjának gondozó jóltevő angyala, takarékos, magyar asszony legyen!

Ha igazán meg akarjuk tartani az ezredéves, magyar vérrel

áztatott édes honi földet: a *magyar kézben* — ne csak a földmíves fiúkat, hanem a földmíves leányokat is neveljük, tanítsuk, hogy a kisgazdának olyan felesége legyen, a ki kedvvel dolgozik, okosan osztja be idejét; *számolni tud, takarékos.*

Üres idejében háziipar munkákat készíthet (a kereskedelmi muzeumi igazgató úr tanusága szerint egyes iparczikkekből oly nagy a kereslet, hogy nem birnak eleget tenni a megrendelésnek).

A mai takarékos, gondos asszonyoknak is még sokat — sokat kellene tanúlniok. Kertészetet, gyümölcs termelést, conserválást, baromfitenyésztést, tejkezelést, iparmunkákat. — Mindezeket csak a földmíves iskola útján lehet könnyű módon elsajátítani. Állítson fel az állam az alföld különböző városaiban ilyen földmíves iskolákat. Nagyméltóságú Wlassics miniszter úr annyit tett már a nőnevelés érdekében — kérem vegye szivére a szegény magyar föld jajkiáltását is; akadályozza meg a «dísztelen és aljas nemzeti halált, a közelszegényedést, vagy nemzeti sorvadást!»

E drága föld, mely bennünket csak akkor szeret, vagy tűr meg, ha a kor szinvonalán birjuk kiaknázni belőle szükségleteinket, ha a felesleges terményt értékesíteni tudjuk; mert nem elég dolgozni, hanem annak a munkának hasznosnak is kell lenni.

Tanítsuk a földmíves iskolában mindazt, a mit az előrehaladott külföldi asszony gyakorlatból már régen tud. Különösen tanuljuk meg tőlük az igénytelenséget a ruházatban; tanúljuk meg tőlük megbecsülni a fillért. Ha naponta csak néhány fillért rak is félre az asszony, az idővel — megszázszorozódik; a miből nem csak saját szükségletét fedezheti, de férjét pillanatnyi pénzzavarából kisegítheti. Sőt a nemzet szükségén is segít; mint a francziáknál láttuk, hol a paraszt ládákban annyi fillér volt összegyűjtve, hogy a porosz hadisarcz milliárdjai onnan kerültek ki!

Félelem, szomorúság foghat el bennünket; mert, ha politikai okokból pénzügyi válság van külföldön — az a magyarnak anyagi romlását okozza; láttuk, csak a mult hetekben, hogy dobálta vissza a külföld a magyar értékpapirokat! miért nincs az itthon a

ládákban elhelyezve? Mert nem csupán a gazdasági válság annak az oka, hanem mert a magyar parasztasszonynak nincs munkaköre; mert nagyon szereti a czifra rongyokat és mert nem takarékos, nem ismeri a pénz értékét!

A női földmíves iskolákat kevés költséggel fel lehetne állítani. Azokban a városokban, hol földmíves iskolák vannak, vagy most szerveztetnek (ismétlő iskolák helyett) az elméleti részt — kevés fizetéspótlékért — előadnák a fiúiskolák tanárai; míg a gyakorlati részt egy-két arra alkalmas női erővel meg lehetne oldani. A női földmíves iskola növendékei lennének a hat osztályt végzett leányok; a tanfolyam két évig tartana, mely idő alatt elméletileg és gyakorlatilag oktattatnának mindarra, mire egy gazdaember feleségének szüksége lehet, a ki családja testi- lelki jólétét szivén viseli; ki nem fogyasztója, hanem gyarapítója a család, a nemzet vagyonának.

A nemzetgazdák számítsák ki, ha naponta a földmíveseknek (kik az ország $^2/_3$ részét teszik) nőtagjai naponta csak 10 fillérrel gyarapítják a nemzet vagyonát — nem apasztják nap-nap mellett — mily tőkét képviselne az csak néhány év alatt is!

A tantervet a fönt kifejtett szükségletekhez képest kellene megállapítani. Elméleti része nagyjában megegyezhetne a földmíves fiúiskolák tantervével. Itt is felveendő lenne a magyar nyelvtan, számtan, földrajz, természettan, természetrajz, a növénytermelés; állattan, állattenyésztés, baromfitenyésztés, méhészet; a gyakorlati részből a háztartások berendezése és kezelése, elszámolás. Tanítandó továbbá:

A kertészet és szőllőmívelés, gyümölcs és zöldség termelése, azok eltevése, conserválása, aszalása.

Egészségtan; gyermeknevelés, betegápolás.

Női kézimunka, fehérnemű és ruhavarrás.

Az egyes vidékeknek megfelelő iparczikk: fonás, szövés, szalmafonás, kalapkészítés, s egyszerű diszítés; gyermekjátékok készítése; babák felöltöztetése; keztyűvarrás; gyékénymunka, kosárfonás, stb.

Sütés, főzés, mosás, vasalás. Tejkezelés, vaj-, sajtkészítés.

A legfontosabb volna ahhoz értő lelkes tanítónőket nyerni meg az eszmének, kik szivesen fáradnának a czél érdekében.

A részletes terveket különben majd elkészítik a nevelésügy szakértői. Nekem csak a szükségletre való rámutás, csak az eszme felvetése volt a czélom. Bár sikerült volna e néhány szóval a nőneveléssel foglalkozó körök figyelmét az eszme iránt felkölteni, hogy szavam a pusztában ne hangozzék el hiába!

Adja a magyarok Istene, hogy e czikkben foglalt magvacska termő földre találjon — nőjjön, növekedjék és erősödjék, néhány év múlva a női földmíves iskola oly terebélyes fává, melynek édes és hasznos gyümölcsét, áldását, drága hazánk minden lakója megérezze!

Kolop-fürdő

Végess Sándorné
szül. *Bogya Irma.*

A TANITÓNŐ HELYZETE A TÁRSADALOMBAN.*

Én ezt a kérdést nem csupán a magunk szempontjából tartom fontosnak, a mennyiben mindnyájunk boldogulásával, sőt jólétével és megelégedésével szorosan összefügg: hanem még inkább abból a magasabb szempontból, hogy a tanítónőnek a társadalomban elfoglalt állásától függ az ő erkölcsi hatása magára a társadalomra. Ez a hatás minden nép életében fontos és becses tényező, de seholsem annyira fontos és szükséges, mint épen nálunk, Magyarországon, a hol a társadalomból ma még hiányzik az egyöntetűség és az az erkölcsi komolyság, mely az igazi haladásnak feltétele; a hol, az általános léhaság és felületesség mellett sem a szellemi, sem az erkölcsi színvonal nem áll ott, a hol a nemzeti megerősödés érdekében állania kellene s így a magyar faj még nem tudta kivívni azt a szellemi és erkölcsi felsőséget, mely kiváló tehetségeinél fogva megilletné s melynek kivívása a bizonytalan jövő előtt reá nézve életkérdés.

A tanítónői elem erkölcsi hatását ne kicsinyelje senki. A hol az a hatás jó irányban érvényesülhet, ott egész nemzedékek erkölcsi emelkedése, egész társadalmak átnemesedése az eredmény. Persze a tételnek megfordítottja is áll: az erkölcsi métely ha a tanítói székből indul ki, egész nemzedékek erkölcsi érzékét megrontja. Mi itt azonban, természetesen, csak a jobbik esettel foglalkozhatunk.

Mikor a tanítónő teljes tudatában van erkölcsi felelősségének és küldetésének, mikor megvan benne hozzá az önmegtagadás s az anyagi függetlenség s megvan kellő képzettsége és társadalmi

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

műveltsége is, hogy erkölcsi egyéniségét a társadalomban érvényesítse. Az ily tanítónő keze alatt először az iskola alakul át, melyből lassankint kiküszöbölődik a felületesség, a részrehajlás, a hízelgés, a durvaság s mindaz, a mi a harmonikus fejlődést zavarja; az erkölcsi légkör megtisztul s a gyermekek ebben a tiszta légkörben lassankint átalakulnak: kifejlődik bennük is az erkölcsi komolyság, a kötelességérzet s a mi a fő — a bizalom és szeretet. S e bizalom és e szeretet révén kezd a tanítónő hatása érezhetővé válni, előbb csak a szülőkre s az egyes családi körökre, majd az egész társadalomra. A ki egy-egy derék, lelkes, kötelességérző tanítónőnek *egy helyben*, évek során át kifejtett munkásságát figyelemmel kísérte, igazat fog nekem adni abban, hogy nemesítő befolyása meglátszik az illető falu, az illető kis város egész társadalmi életén. De csak úgy, ha a fent elsorolt tényezők megvannak: tehát első sorban az erkölcsi komolyság s hivatásának átértése; azután az önmegtagadás, mely képessé teszi arra, hogy a nemes czélnak minden kicsinyes, múló érdeket alája rendeljen s szeretettel közeledjék azokhoz, kiknek tiszteletét csak hosszas, kitartó küzdelem árán fogja kivívni; továbbá a kellő képzettség és társadalmi műveltség — nemcsak a puszta tudás, hanem a viszonyok megismerése s magasabb szempontból való megitélése; és a jó modor a — *savoir vivre* — mely az érintkezést megkönnyíti s a szíveket és az ajtókat megnyitja; vagy aztán még egy fontos kellék — az anyagi függetlenség, mely a szabad mozgást s az önállóságot és az erkölcsi függetlenséget minden irányban biztosítja; végre egy utolsó hatalmas tényező — az idő, mely az erkölcsi életben ép oly mindenható, mint az anyagiban: a mit 1—2 év törekvése meg nem hoz, azt meghozza 10—20 év, egy emberélet becsületes, kitartó munkája; tehát az erkölcsi tekintély egyik főtényezője itt is az állandóság.

Ily föltételek mellett vívhatja ki magának a tanítónő azt az erkölcsi tekintélyt, azt az állást a társadalomban, mely egyéni értékénél fogva megilleti, mely hivatása teljes mértékben való betöltésének biztosítéka s mely megelégedésének s boldogságának is alapja. Lélektani törvény, hogy a munkakedvet, sőt a munkaerőt is mi sem fokozza úgy, mint a siker és az ebből eredő megelégedés;

a ki sorsával elégedett, az örömmel fárad, dolgozik s könnyen legyőzi az apróbb akadályokat; míg a sikertelenség elcsüggeszt, az akaratot megbénítja s közvetve magát a munkaerőt is csökkenti. Ezért fontos a sikeres munkásság biztosítása; az pedig természetes, hogy a ki erejének javát, egy életet, egy eszme, egy kötelesség szolgálatának szentelte, az előtt nincs értékesebb jutalom a bizalomnál s a becsülésnél, a melyet kivívott; rá nézve tehát a megelégedésnek s a boldogságnak is ez a főforrása.

Már most lássuk, bírja-e a tanítónő a társadalomban ezt az erkölcsi positiót? S ha nem, mi okból s miben rejlik az orvoslás módja?

Ime egy-két konkrét példa a mindennapi életből.* Először a nevelőnőkről.

Egy művelt fiatal leány egy vidéki úri családnál nevelőnő. Bálba mennek. Hajnal tájban az úrnő odaszól a nevelőnőnek, hogy menjen befogatni. Tessék a dolgot elképzelni: a bál bent van a szinház nézőterén, a kocsik kint állnak a szomszéd vendéglő udvarán; a kocsisok ott tanyáznak jobbadán boros fővel; a folyosókat, a merre a fiatal leánynak át kell mennie, a hajnali kedvű arany fiatalság s a mámoros urambátyámok foglalják el. Egy jóérzésű fiatal ember, ki a kínos helyzetet átlátja, karját nyújtja a fiatal leánynak s lekíséri, hogy minden kellemetlen eshetőségnek elejét vegye. Mikor visszajönnek, az úrnő meglehetős durván megtámadja, mi szükség az ilyen lovagiaskodásra a nevelőnővel szemben, — a férfipajtások pedig gúnyolódással fogadják.

Ez itten elszegényedett úri leány, kit mindeddig a legnagyobb gyöngédség, szeretet s természetesen tisztelet vett körül. Mint nevelőnő lép be egy jómódú úri családba, melynek azonban úri volta még nem régi keletű. Növendéke nyilt malitiával fogadja. A ház Mokány Berczis fia, a ki azonfelül házas ember, a Kvóta-Naptárba illő tréfákkal kezdi mulattatni s Mokány Berczi-stilusban próbál

* Bocsánatot kell kérnem, ha itt-ott kénytelen leszek rikítóbb színeket használni s talán kényesebb húrokat is érinteni. Végre a N. Nőn. nem ifjúsági irat s fő, hogy tisztán lássuk a helyzetet.

neki udvarolni. Az atyafiság női resze pöffeszkedő gőggel, férfi része impertinens előzékenységgel fogadja. Az a fiatal leány a maga finom modorával, veleszületett tapintatával és női méltóságával vissza tud utasítani mindenféle közeledést; meg tudja szelidíteni azt a gyermeket; kivívja a nők szeretetét s a férfiak tiszteletét s éltető lelkévé, irányítójává válik annak az egész kis társaskörnek. Ez azonban a tényen mit sem változtat. Az ő viselete első percztől fogva komoly, tiszteletetkeltő volt; ő nem jogosított fel senkit a közeledésre, mégis ily lealázó bánásmódnak volt kezdetben kitéve. Holott a társaságban megforduló többi fiatal leányokkal kaczér, kihívó viseletük mellett sem mert így bánni senki.

A nevelőnők helyzetét nem részletezem tovább. Sajnos, nagyon is tudva van mindnyájunk előtt az erkölcsi védelem hiánya, mely miatt a szülő ma is retteg gyermekét magánházhoz, nevelőnőnek engedni.* Egyes családoknál nincs ez így, tudom; csakhogy ez kivétel.

A tanítónő helyzete jobb, mert állása függetlenebb, külsőkép legalább a törvény is védi. De azért sok bántalomnak van kitéve ő is. A minek oka részben a múltban gyökerezik, a mely sok előítéletet megmagyaráz.

Ennek kifejtésére egy kis kitérés.

A magyar tanítónő multja alig három évtizedes; sőt a magyar nevelőnő is alig viheti családfáját Karacs Terézen túl. A század elején a nőnevelés szinte egészen idegen kézben volt; a német zárda, az idegen guvernánt, később egy-egy idegen kaptára húzott magánintézet — körülbelül ezek nyújtották azt, a mit akkor műveltségnek tartottak: egy kis kézimunkai, zenei, idegen nyelvbeli, tánczbeli ügyességet; míg a komolyabb studiumokra egyes, kiváló apák maguk oktatták leányaikat, vagy oktattatták férfi-professzorral — anyáink és nagyanyáink idejében egy-egy férfias észjárású,

* Alig múlik el hét, hogy egy-két levelet ne kapnék, melyben nevelőnő ajánlására kérnek; s nem tudok kit ajánlani, mert művelt leány csak végső esetben vállalkozik rá. A budapesti nevelőnőképzőből tiz év alatt kikerült mintegy száz fiatal leány közül is alig egy-kettő működik magánháznál.

latin műveltségü úri asszony nem volt ritkaság. De az idegen nevelő intézetnek, az idegen guvernántnak az ész és jellem e képzésében nem volt része. A mit ők adtak, az selejtes, felületes luxusműveltség volt; ők maguk — kevés tiszteletreméltó kivétellel — inkább komikus figurák, sokszor kétes existentiák voltak, kiket senki komolyan nem vett, kiket gúny s nevetség tárgyává tenni az akkori, egyebekben nagyon is illemtudó társadalom sem tartotta illetlennek. Ilyen lévén a közvélemény a tanítónőkről, természetes, hogy magyar úri leány nem sok lépett e pályára; a Karacs Terézek, a Lövey Klárák, a Zirzen Jankák ritkaságszámba mentek; az előitéletet még egy Teleky Blanka, még egy Brunswick Teréz actiója sem bírta legyőzni.

Ily viszonyok közt állította fel Eötvös 30 évvel ezelőtt az első magyar tanítónőképzőt. Az Eötvös idealizmusa s a Zirzen Janka erélye és szívóssága kellett hozzá, hogy az intézmény jövője felől az első évek tapasztalatai után el ne csüggedjenek. Maga egy ily intézmény megalkotása — kedvező viszonyok között is — sok nehézséggel jár; megadni neki azt a szervezetet, mely a viszonyoknak megfelel; beleilleszteni azt a nemzeti s a társadalmi organismusba; megállapítani a közlendő ismeretanyagot, a módszert, a fegyelmezés módját stb., kellő tanerőket szerezni s a kikerült növendékek elhelyezéséről gondoskodni, működésüket figyelemmel kísérni s abból a jövőre nézve a tanulságot levonni — mindez bárhol nehézzé tette volna az ily intézmény megalkotását; nálunk a nehézséget növelte az úri osztály állásfoglalása az új intézménynyel szemben: az úri családok leányaikat nem adták e pályára (csak kivételesen), azt tehát a nem arra hivatott elemek özönlötték el, kik sem intelligentiát, sem gyöngédérzést, sem finomabb modort nem hoztak magukkal s természetesen azt nem sajátíthatták el a képzőben sem; ellenben — mint a félművelt embereknél lenni szokott — kifejlődött bennük a tudákos gőg s önmaguk túlbecsülése, s a mi nőknél ezzel szintén együttjár: a társadalmi szokások fitymálása, a feltűnés hajhászása modorban, ruházatban; sokszor a férfiaskodás is. Ezek a férfias modort negélyező, nőietlen, a bevett illemszabályokkal nem törődő, feltűnést kereső nők — sajnos

jutott belőlük mindenüvé — mondom, ezek rontották meg a tanítónők hírnevét s ezek növelték nagyra az előítéletet a társadalomban; — nőietlenek lévén, a férfiak sem tartották velük szemben kötelezőnek a lovagias tiszteletet; a nők pedig egyenesen elutasítólag fogadták őket. Ilyen volt a többség. Ezek miatt szenvedett a kifogástalan kisebbség is. A társadalom megszokta a tanítónőt nem tekinteni tökéletes úri nőnek; ezért nem is részesítette abban a gyöngéd oltalomban, melyben pl. az úri családok elárvult leányait.

Néha nagyobb baj is volt. Mikor a tanítónő viseletével a megrovást egyenesen kihívta. Többnyire olyankor, ha szegény tanítónő létére egy veszedelmes útravalót hozott magával az életre: a szépséget, a melynek értékét néha már tanuló pályáján megtanulta egy-egy könnyen szerzett *kitünő*-ből, *jeles*-ből; s ha azt látta, hogy azt a kitünőt, azt a jelest társa, ki iránt a természet mostohább volt, csak kemény munka, vasszorgalom árán birta megnyerni: önkénytelenül támadt benne az a gondolat, hogy ő ezt az ő értékét azután is forgalomba hozhatja.* S ha kinevezik valahová, öltözik fessen, korcsolyázik, tánczol, hajt a jukkerfogaton, a mely nem az övé; s ha a gyermekek nem tanulnak semmit, s az igazgató fegyelmi eljárással fenyegeti, nevet egyet, hisz tudja jól, hogy abból baj nem lehet — ő azokat a jámbor urakat, a kik az ő hivatali előljárói, ujja körül forgatja; s ha a fegyelmi kereset mégis felmegy: hát mire való a jukkerfogat tulajdonosa? — mozgósítják a protekcziót — az igazgató orrot kap, ő megmarad állásában s csak azért is minden reggel négyesfogaton hajt az iskola elé tüntetőleg beszélgetve kisérőjével.

Ez itt szegény szülők gyermeke. Kitünő oklevéllel, fiatalon állítják egy iskola élére. Ragyogó szépsége a lepkéket oda vonzza. A férfiak tömjéneznek neki; a nők irigykednek rá; őszinte tanácsadója nincs — az az együgyű öreg édes anya az Isten — háta-

* A most említettek csak kivételes esetek; de sajnos, az ilyeneknek híre gyorsabban és messzebbre eljut; egy ilyenről mindenki tud; ellenben száz csöndben dolgozó, tisztességes, kötelességtudó tanítónő munkáját nem is veszik észre.

megetti oláh faluban csak azt tudja, hogy az ő szép leánya nagy urak közt forog és egészen boldog belé; — ha a tömjén elkábítja, ha erkölcsi egyensúlya megbillen: lehet-é egészen pálczát törni felette? Mikor a szépség elmúlik, eldobják, mint a kicsavart czitromot s akkor ébred elfecsérelt életének tudatára, mikor késő s új életet kezdeni nem lehet. Mint embert sajnálni lehet; de mint tanítónő az ilyen nagyot vét a többi ellen. Mert az ilyenek miatt szenvednek meg a jók is, a műveltek, a finom érzésűek.

Négy fiatal tanítónő este későn megérkezik egy kis városba, a hol jövetelük be volt jelentve; mégse tartja szükségesnek senki, őket várni. Éjszakának idején kénytelenek lakást keresni, miután egyik befolyásos úri ember tolakodásától nagy nehezen megszabadultak, a ki nekik később előljárójuk lett. S úgyszólván nyomorogniok kell s nap-nap mellett lealázásokat eltürniök, míg végre kivívják a közbecsülést s a bejutást abba a társaságba, melyhez műveltségüknél s neveltetésüknél fogva tartoztak s melyből csupán a tanítónői czím zárta ki őket.

Ezek azonban négyen voltak: legalább megosztoztak egymás búján-baján; legalább támogathatták egymást. De hát a ki egyedül kerül ily helyzetbe? Mennyi késerű köny, mennyi megalázás, mennyi méltatlan bántalom után juthat be abba a körbe, a melybe való s vívhatta ki azt a tiszteletet, mely megilleti!

Láttak Önök ilyen fiatal tanítónőt, ki egyedül, tapasztalatlanul jut idegen helyre: ki a férfiak sértő bizalmaskodását visszautasítani, ki a nők bántó ridegségét okos tapintattal parirozni s rokonszenvvé változtatni nem tudja? Ki csak addig boldog, míg az iskolában van tanítványai közt, a kik szeretik; a társadalmi érintkezésben pedig örökké a kiközösítettség fájdalmát érzi, mely annál nehezebben esik, mivel nem szolgált rá. Látták Önök az ilyen fiatal tanítónőt bálban, mulatságban? Ott, a hol minden lányra édes anyja, anyai barátnője vigyáz, a ki folyton szemmel tartja, a ki gyöngéd gondoskodásával elhalmozza, apró sikereinek örül. — Vele? nem törődik senki. Az az úriasszony, ki gardirozását nagykegyesen elvállalta, örül, ha lerázhatja; az ő öltözékét nincs ki megigazítaná: az ő egészségére nem vigyáz senki; van-e,

nincs-e tánczosa, azzal nem törődik senki; őt az illetéktelen közeledéstől nincs ki megóvná, — körülnéz: azok a léha, kényeztetett fiatal leányok, kiknél ő magát jobbnak, derekabbnak érzi, ime ünnepelve, dédelgetve, beczézve — míg ő? Alig várja a mulatság végét. Mulatság? Talán inkább mártirium.

Azt mondják nekem erre: ne menjen bálba; minek az neki? Csakhogy az emberi szivet, az emberi lelket egy diplomával megváltoztatni nem lehet; a fiatal leány fiatal leány marad, ha mindjárt képezdét végzett is; sőt akkor még tovább megőrzi naivságát, mint 16 éves korában bálba vitt barátnője. És én nem tudom azt a kegyetlen nézetet elfogadni, hogy mivel valaki tanítónővé lett, mondjon le az élet s a fiatal kor minden ártatlan öröméről. Annál kevésbbé, mert igenis sokan vannak, kiket nem a saját hajlamuk, csupán szüleik akarata kényszerit e sok önmegtagadással járó pályára. A szülők azt hiszik, önállóságot biztositunk gyermekünknek; de hogy mily áron, sokszor életük boldogsága árán, azzal nem mindig vetnek számot.

Mert a viszonyok nagyot változtak. Ha régente úri család leányát nem engedték a tanitónői pályára, ma meg tömegestől ostromolják a képzőket. Az életviszonyok bizonytalanok lettek. A ki ma jólétben úszik, nem tudhatja, mire virrad holnap. S a középosztályban rohamosan szaporodnak az elválások, a házasságkötések száma ellenben egyre apad. Az igények megnőttek; a megélhetés nehezebb lett; a pályavégzett ember később alapithat családot. A lányokat nehéz férjhez adni. Az apáknak nehéz gondot okoz a jövő. Biztositani akarják exisztencziájukat: diplomát akarnak adni kezükbe s nem nézik, arra valók-e? Megvan-e bennük az arravalóság, az a testi-lelki erő, az a szivós kitartás, az az önmegtagadás, a mely nélkül e pályán a boldogulás lehetetlen

A ki erős lelkű, a ki hivatását szereti, a ki nevelői munkájában örömét leli, az elégedett, az boldog ezen a pályán. S ha boldogságot nem is, de legalább megnyugvást találhat az is, a ki elöregedett édes anyjáért, kis testvéreiért, testvére családjáért dolgozik. De hányan vannak gyönge, önállóságra nem termett, nagyon családias érzésű teremtések, kiknek ez az önállóság kin, kik

a megbántások ellen nincsenek fölfegyverezve, kik állásuknak csak terhét érzik. Ezek azok, a kik aztán egyedül a férjhezmenetelben látják a szabadulást s készek olyanhoz is elmenni, ki sem műveltségre, sem társadalmi állásra nem hozzájuk való.*

Az ilyen szerencsétlen elhatározásokat is nagyrészben az a ferde helyzet sugalmazza, melyben ma még a tanítónő nálunk igen sok helyen van. Mert ne áltassuk magunkat: a régi előítélet enyhült, de nem veszett ki. Még most is ezernyi tűszúrásnak vagyunk kitéve — még magukat művelteknek tartó emberek részéről is — gondoljanak bemutatások alkalmával a társaságban szereplő fiatal asszonyok hetyke kiméletlenségére, vagy a tapasztaltabbak leereszkedő nyájasságára, mely ép úgy sért, mint a férfiak jóakaratú bizalmaskodása. Félre ne értessem: egy-egy tanítónő egyéni kiválóságánál, tehetségénél vagy összeköttetéseinél fogva kivívja magának olykor a kivételes tiszteletet is — csakhogy az a tiszteletadás benne nem a tanítónőnek szól; a társaságban szereplő úri asszony a tanítónőt, mint tanítónőt, nálunk ma még magával egyenrangúnak nem ismeri el; férje, vagy egyéb pozíciója révén igen, de mint puszta tanítónőt, nem. Az úri leány nevelőnőnek megy. «Kisasszonynak» fogják hívni. A háziúr naivul megmondja az okot: «Csak nem hívhatják *nagyságod*nak, mint a feleségemet?» Igen, a többi gyereklány mind *nagyságod*, ő, a tanítónő, egyedül a *kisasszony*. A léha gyerekasszonykának azt mondják: «Kezét csókolom, nagyságos asszonyom», — ő, a meglett, művelt nő, ki amannak anyja is lehetne, ki családfentartó, ki annál az asszonykánál százszor többet ér — «Kisasszony» a kit többé-kevésbbé lenéznek. Tudok esetet arra is, hogy egy polgári iskolai igazgatónőnek, ki a mellett tisztes családanya is volt, egy fiatal úri asszony, még pedig épen az iskolaszéki elnök felesége, nem adta vissza első látogatását. Más úri nőt meg mert volna-e így sérteni, már csak képviselő-férjére való tekintetből is? Ne a szülőket tessék mértékadónak venni, kik gyermekeik tanítói-

* Persze, vannak elegen, a kik szívük választását követik s aztán boldogan élnek, tisztelve, szeretve mindenkitől. Ezekről itt nem szólok.

val szemben már csak okosságból is legyőzik, legalább ideiglenesen, előítéletüket; hanem a többieket: mindegyik érezteti vele kicsinylését, ki születési, ki rang-, ki pénzgőgből — s nem bánik vele egészen úgy, mint egyenrangú ismerőseivel. A ki nem *akar* elfogult lenni, lehetetlen, hogy a különbséget észre ne vegye.

Férfi az ilyen meg nem érdemelt tűszúrásokon túlteheti magát; daczczal viszonozhatja a méltatlanságot; a közéletben sokszor arra is talál alkalmat, hogy a maga módja szerint elégtételt vehessen érte. A nő helyzete más. Ő megtorlásra, daczra, elégtételvevésre nem gondolhat; az ő természete magában is érzékenyebb; a műveltség pedig csak még jobban kifejlesztette benne női ösztönét, melylyel a megbántásnak még szándékát is kiérzi, s ha igazán finom, gyöngéd nő, nincs is ellene fegyvere; csak visszahúzódik a megbántás elől, mint csiga a házába, kerülni fogja a társaságot, melynek pedig erkölcsi és szellemi tőkéjét, a maga egyéniségének érvényesítésével gyarapítani, sőt melyet szélesebb látókörénél fogva irányítni volna hivatva; s lassankint beáll az, a mit keserű humorral *elsavanyodás*nak szoktak nevezni; ép a legjobb, leggyöngédebb lelkületű nőknél, a kik társas körüknek műveltségüknél, jóságuknál fogva áldása lehetnének. Így válik igen sok tanítónő munkája meddővé a társadalomra nézve s így marad a bennük rejlő erkölcsi és szellemi tőke parlagon. Vesztesek ebben ők is, mert a családi élet örömeit nem ismerve, kizáródnak így a társasélet örömeiből is; de talán még nagyobb vesztes maga a társadalom, mely szűkkeblűségével egy értékes elemtől fosztja meg magát. A ki társaságaink sekélységét, kicsinyességét, szűkkörű felfogását ismeri, igazat fog adni nekem.

Tehát nem csupán a magunk érdekében kell a bajon segíteni, ha lehet. A segítség azonban csak úgy lehetséges, ha az okokat felismerjük. S itt szigorú önbirálatra van szükség. Mert a társadalom előítélete csak egyik ok. A másik magunkban rejlik.

Az erkölcsileg kifogásolhatókról itt nem szólok, mert azokért mi többiek nem felelhetünk. De vannak kisebb fogyatkozások és hibák is, melyek a társadalmi életben mégis fontosak. Előbb említettem már a férfiaskodást, a társadalmi szokások föl nem vevé-

sét. Nos, mindezek nem az erkölcs, csupán a társadalom kodexébe ütköznek. Ám a társadalom zsarnok: a ki az ő törvényeit tiszteletben nem tartja, azt ő száműzi s erkölcsi oltalmában nem részesíti. Ime a szép fiatal lány, ki az intézeti élet korlátaiból egyszerre független állásba, jó anyagi viszonyok közé jut — szabadsága elszédíti, azzal élni nem tud; a kiéhezett ember mohóságával esik neki az élvezeteknek — báloz, mulat, esténkint férfitársaságot fogad, nem törődve a társadalmi szokással s azzal, hogy a fiatal lány független állásában is leány marad, kit a társadalmi illem köt s ki azon nem teheti túl magát: ha ezt feledve, a társadalmi szokást mellőzi, ne csodálja, ha ő sem részesül abban az oltalomban, mely a fiatal lányt megilleti. Az a tanítónő, a ki a férfias modort negélyezi, beszédben és viseletben, férfi-módra öltözködik, vagy külsejét elhanyagolja s czinizmust affektál és férfi-kollegáival pajtásmódra viselkedik: ne csodálja, ha elveszíti a nőiesség nimbusát s ha azok is benne csak a pajtást látják, a nők pedig idegenkednek tőle, vagy gúnyolják. Vannak a nőiességnek bizonyos külső járulékai, melyeket mellőzni nem lehet; a mily visszatetsző a piperkőcz-férfi, ép oly visszatetsző a férfiaskodó nő. Lehet az a mellett a legjobb szív, a legegyenesebb jellem — de a nőiesség varázsát mindez nem pótolja.

Másik szélsőség a túlságos piperézés, a mi meg a tanítónői hivatás komolyságával nem fér össze. Mikor az ujdonsült tanítónő az intézeti egyszerűség után feltünőn öltözik, nap-nap mellett más ruhában jelenik meg: a józan emberben önkénytelenül az a gondolat támad, hogy a kinek legfőbb gondja a divat, gondolhat-é az komolyan hivatásával? S noha tudok esetet rá, hogy a kettő egymással megfér: az általános tapasztalat azt mutatja, hogy két úrnak szolgálni itt sem lehet.

Minde hibáknak van még egy következményük s én ezt tartom legfontosabbnak. *A ki magát valamely társadalom szokásaival ellentétbe helyezi, az arra a társadalomra hatni sohasem fog.* Ha a tanítónő nemesítőleg akar hatni, akkor először neki magának kell simulnia társadalmi köréhez. A szigorú prédikátori hang nem vezet jóra; még kevésbbé az uralkodó szokások fity-

málása. Egy kicsit állatszelidítők vagyunk ilyenkor: alkalmazkodnunk kell vadállatunk természetéhez. A társaság azt érezze, hogy mi közülök valók vagyunk; érezze érdeklődésünket, szeretetünket: akkor önkényt fog hajlani később szavunkra. Máskép nem. Tehát *más* kezdhet új divatot — a tanítónő *ne* kezdjen: más emancipálhatja magát a társadalmi szokások alól — a tanítónő ne tegye; más hódolhat az újításnak — a tanítónő ne legyen az első, se a bicziklin, se a reformruhában; az ujsággal járó feltünést hagyja azokra, kik azzal nem koczkáztatják a közbizalmat: várja meg, míg az újításhoz hozzászoknak; azután, ha jónak itéli, követheti ő is. *Ne keresse a feltünést semmiben*, sőt kerülje.

Ne fitogtassa tudását sem.* Tudja olykor elpalástolni, a mit tud. Okosságával ne nehezedjék rá a vidám társaságra: ne botránkozzék meg minden együgyűségen. Ott, a hol kell, mondja ki véleményét: de egyébkor tudjon hallgatni s mások színvonalához alkalmazkodni. Bizony, jobban kivívja így a közszeretetet s többet fog elérni, mint akármennyi pedáns tudákossággal. Főkép tanítványai szüleit ne kisebbítse. Az a tanulatlan vagy félművelt szülő sokszor a legnagyobb tiszteletre érdemes; de még ha nem is volna egészen így, nem volna okos dolog becsmérelni: hisz tudjuk jól, hogy a jó tanácsot is attól veszi be az ember szívesen, a ki önbecsülésére hivatkozik. Drasztikusan, de találón, így fejezte ezt ki valaki: «A kinek jó tanácsot akarok adni, nem ütöm elébb pofon». Minek részesítsek valakit erkölcsi arczulütésben oly hibáért, melyről ő tulajdonkép nem is tehet? — *Alkalmazkodni a mások eszejárásához* — ebben rejlik a siker titka. Jól tudom, hogy vannak furkósbottermészetek, kik ezt a felfogást képmuta-

* A cambridge-i tanítónőképzőben a tanulók hetenkint egy este összegyűlnek s ott két-három társuk szabad előadását hallgatják; az előadás bármiről szólhat, kivéve iskolai dologról s tanulmányaikról. Kérdésemre: miért teszik ezt? — igazgatójuk azt felelte: szokják meg, hogy ne csak szaktárgyaikról tudjanak beszélni — not to talk always shop — mert a tanítónőket úgyis azzal vádolják, hogy a társaságban nem tudnak könnyen társalogni. Annak a praktikus angol nőnek körülbelül igaza volt. Attól félek, hogy a tanítónők nálunk is kissé egyoldalúak.

tásnak nevezik, mert szerintük csak az őszinte, a ki goromba; pedig csupán azt teszszük, a mit az orvos, a mit az édes anya beteg gyermekével: megédesítjük neki a keserű orvosságot, hogy szívesebben bevegye. S vajjon ők maguk nem így tennének-e? — Ott, a hol kell, ott legyünk őszinték; tárjuk fei nyiltan, s ha kell, kiméletlenül az igazságot, de a hol csak sérthetünk vele, a nélkül, hogy használnánk, ott végzetes hiba volna.

A tanítónőnek megbecsülhetetlen a bizalom: azt koczkáztatnia nem szabad s annak megnyeréséért áldozni is kell tudnia. A tanítónő kényelemszeretetből ne kerülje a szülőkkel való érintkezést: ellenkezőleg: keresse azt, vegyen részt apró örömeikben, bajaikban; időveszteségе busásan meg fog térülni bizalmukban. Volt növendékeiben pedig tisztelje a meglett nőt s a szerint bánjék velük, akkor tisztelettel fogják környezni őt is. S növendékének se mondjon soha olyat, a mit később megbánna, a mi annak a lelkében örökös tövis maradna: ha később, mint meglett nővel találkozik vele, ne legyen oka egy esztelen heveskedésért pirulnia. A ki növendékét durván kisebbíti, az ne is tartson számot később tiszteletére, ha egyszer keze alól kikerült. Sajátságos jelenség — tudok tanítónőt, ki a leggyöngédebb, legfinomabb lelkületű nő; az iskolában, tanítványai közt pedig goromba, csaknem durva — szamár, ökör, ló, ez járja lépten-nyomon, de nem a természetrajzi órán s í. t. Mi az eredmény? Hogy növendékei gyűlölik; előtte reszketnek, háta megett pedig kicsúfolják. Ellenben, a melyik tanítónő növendéke iránt gyöngéd s benne tiszteli a gyermeket, ahhoz növendéke is ragaszkodik s tisztelettel gondol rá mindig, később is.

Itt kell megemlékeznünk a megszólításról is, melyet a szolnoki furcsa háború felszínre vetett s melyben a minisztérium a döntést azzal hárította el magáról, hogy az társadalmi kérdés, melynek eldöntésére ő nem illetékes. Nos, én mint társadalmi kérdéshez szólok hozzá. *Nagyság* vagy *néni*? — a gyermek részéről melyik a helyesebb? A magyar nyelvhasználat és a magyar társadalmi szokás szerint a gyermek mindazokat az idegen nőket, kik koruknál s állásuknál fogva tiszteletére tarthatnak számot,

*néni*nek hívja; mint a hogy a meglett férfit bácsinak; * a mellett e megszólításhoz a szeretet s a bizalom gondolata is fűződik. A *nagyság* szót ellenben a *nagyságod* rövidítéséből nem gyermekek számára csinálták, hanem felnőttek részére, körülbelül a franczia Madame s a német Gnädige equivalenséül; oly megszólítás gyanánt, mely minden idegen művelt nőt bármely nő és férfi részéről egyaránt megilleti. A torz «*nagyságáról*» nem is szólva, mely csupán a korrumpált nyelvérzékű fővárosi szakácsnék közt születhetett meg, a kik persze, nem tudják, hogy az «Ő nagysága» csupán harmadik személyről mondható s megszólítás egyáltalában nem lehet. A dolog világos: a tanítónő és tanítványa közötti viszonyt — mely a tisztelet mellett feltételezi a bizalmat s a szeretetet is — sokkal inkább kifejezi a «néni». Azért én részemről feltétlenül e mellett vagyok. Én is voltam gyermek; én is tudom, mennyivel jobban esett a bizalmas megszólítás attól és azzal szemben, a kit szerettem. Nem kisebbedik azzal a tisztelet; sőt ellenkezőleg: a gyermek anyja barátnőit is nénizi s a kit ő anyjával egy sorba állít, azt ő legjobban tiszteli. Az az érv se győz meg engem, hogy az embert egy helytelen viselkedésű volt növendéke e megszólítással fürdőhelyen vagy egyebütt ismerősei előtt kompromittálhatja. A papot minden bűnös lelkiatyjának hívja: a tiszta életű apácza minden gonosztevőnek «nővér» s vajjon árt az az ő tisztaságának? Ha az eltévedt bárány ráismer jó pásztorára és azt régi nevén szólítja: árt az a pásztornak? Ha azok az ismerősök okos emberek, csak annál jobban becsülik érte a tanítónőt. Egyébiránt az ily tolakodó közeledés visszautasítására a művelt nő elég eszközzel rendelkezik — elég egy hang, egy tekintet, egy mozdulat; még kíméletlennek se kell lennie.

Gyermekkel szemben tehát feltétlenül *néni*; mások részéről a testületi életben is, annál inkább *nagyság*, és nem *kisasszony* — megmondom, miért. A társadalmi élet fejlődése bizonyos czimzé-

* Nekem kis gyermek szájából a *tanító-bácsi* is kedvesebben, természetesebben hangzanék, mint a rideg *tanító-úr*.

sekhez bizonyos fogalmat fűzött; ez a fogalom időközönkint változik. Teszem azt: a *nagyságos* valaha a fejedelem fogalmához fűződött; az én gyermekkoromban a bodrogközi parasztnép a jöttment bérlőt csúfolta vele, földesurát pedig *tekintetes*-nek tisztelte; később a városi hivatalnokság közt terjedt el; azután a pesti kávésnék és házmesternék foglalták le — ma minden kaputos ember *nagyságos*, csak a vármegye első választott tisztviselője, az alispán tekintetes. Azután voltak hajdanában más, igen szép, tőrülmetszett magyaros czímzések — hogy többet ne mondjak: a *nemes, nemzetes* és *vitézlő*, a *nagyasszony*, a *nemzetes asszony*, az *ifiasszony* — mégis, megmosolyognák, ha valaki így czímezné a levelét: Nemes, nemzetes és vitézlő N. N. úrnak; sőt, azt hiszem, nőegyesületeink elnöknői sem valami kegyesen bocsátnák el azt, a ki őket *nemzetes asszony*nak titulálná. Szóval, czímzés dolgában megvan a szokás joga. Édes anyáink idejében az úri asszonyt «Tekintetes asszonynak», az úri leányt «Kisasszonynak» szólították; most is fülemben cseng szegény jó nagyatyám hangja, a mint nagy reverentiával a Degenfeld, a Szögyényi, a Pázmándy-kisasszonyokat emlegette; ám, az idők változtak: ma a «Tekintetes asszony» már csak az alföldi buczkák közt tartja magát; a «Kisasszony» pedig leszorult az alsóbb sphærákba — a boltosinas a szobaleánynak, mi magunk a varrókisasszonynak kedveskedünk vele; az úrinők közös megszólításául pedig meggyökerezett a hatvanas évek óta a *nagyságod* — mint említettük, a Madame megfelelőjeül. Mióta az orthologia annyira divatba jött, szegény *nagyságdra* is kimondták az ítéletet, hogy rosszul képzett szó s azóta szólítnak minden gyerekasszonyt «nagyságos asszonyom»-nak; az úri leányok számára azonban megmaradt a *nagyságod*, noha, főkép lipótvárosi és nyelvész-körökben, erősen kardoskodnak a «Kisasszony» feleleventése mellett. A mi végre meglehet, hogy sikerülni fog; egyelőre azonban még a «nagyságod» érvényes, s így nekünk, tanítónőknek, kiknek okosabb a bevett nyelvhasználathoz s az általános érvényű társadalmi formákhoz alkalmazkodnunk: egyelőre feltétlenül ehhez kell ragaszkodnunk. A «kisasszony»-hoz ma még a köztudatban a kicsinylésnek bizonyos árnyalata tapad.

Hasonló okból kívánatos, hogy a kik egy testület nőtagjai, szólítsák egymást a magyar középosztály általánosan bevett szokása szerint *te*-nek. Kicsinységek ezek, valaminthogy a gombostűhegy is kicsiny — ám szúrása mégis fáj.* Mindnyájunk érdekében törekednünk kell arra, hogy e gombostűszúrásoktól megkiméljük magunkat. Tünjék el végre az a sok apró különbség, a mi a tanítónőt a többi művelt úri nőtől elválasztja.

Egészen eltünni csak akkor fog, ha a tanítónő is igazi úrinő — *lady* — lesz, modorában finom, gyöngéd, önmagán uralkodó; társalgásában könnyed, sokoldalú; s minden tettében nobilis, azaz tudja, mivel tartozik női méltóságának és állásának.

Ehhez azonban sok kell. Kell a folytonos önművelés és az igazi szerénység; kell az egyszerűség s lelkierő, hogy le tudjon mondani az oly vágyakról, melyeknek kielégítése függésbe juttatná másoktól. A függő ember mindig szolga, mindig kénytelen meghunyászkodni s nem lehet erkölcsileg szabad. Ezért, és nem csupen az anyagi gondok kerülése végett, kell a tanítónőnek az egyszerűség. Tudjon szegénykedni is, ha kell — de erkölcsi függetlenségét ne áldozza fel hitvány fényüzésért.** Akkor nem kell meghunyászkodnia senki előtt, akkor nem kell kedvét keresnie senkinek — tudjuk, ez a lejtő hová visz: a hízelgéshez, alázatossághoz fölfelé, a részrehajláshoz lefelé — ez a vége; s a görcsös ragaszkodás az álláshoz anyagi okból, még a meggyőződés, sokszor még a jellem árán is.

Ám ehhez az erkölcsi függetlenséghez s a női méltóság érzetéhez a leendő tanítónőket nevelni kell. (Persze, míg a tanuló fiatal leány, így vélekedik: «Csak protekcióm legyen, nem búsulok» — addig erkölcsi nevelésről alig lehet szó; ha diplomáját megkapta, első dolga lesz a hatalmas protektort fölkeresni, — a női méltóság érzetét ez aligha fogja fölébreszteni.) Egyik képzőintézet növendé-

* Természetesen a férfikollegák részéről is.

** A ki az életet ismeri, tudja mennyi megaláztatásnak van kitéve s mennyire nem független az adóssággal küzdő ember még ha csak bolti conto is az az adósság. S ép az ilyenekbe észrevétlenül sodródik bele az önállóságával, még élni nem tudó kezdő tanítónő.

keit bálba viszik.* S előre meghagyják nekik, hogy a ki őket tánczra kéri, világért se merjék nevét kérdezni. S ezek 18—20 éves leányok.

Holott az egész művelt világon a társadalmi érintkezés abéczéjéhez tartozik, hogy idegen ember, mielőtt valakit tánczra kérne, bemutatkozik. Most már, ha az a fiatal leány az intézetből kikerül s a maga szárnyára jut, hol vegye ő önmagának azt a megbecsülését, mely egyedül adja meg idegen társaságban a biztos fellépést s hol vegye a mértéket, melylyel a mások viseletét mérje és a tapintatot?

Holott a cambridgei képzőben az igazgatónő előkelő férfivendégeit maga mutatja be növendékeinek és természetesnek találja, hogy azok velük mint művelt úri hölgyekkel bánjanak, ezek pedig művelt úri hölgyekhez illően viselkedjenek. Azt kérdik erre, mi szüksége van az ily modorra annak a 400 frtos tanítónőnek, a kit valami nyomorult oláh faluba vet a sors? Nos hát, én erre egész határozottan merem mondani, hogy finom modorú nő a vad móczokkal is könnyebben fog boldogulni, sőt helyzetébe is könnyebben bele fogja tudni magát találni, mint egy modortalan, gyámoltalan teremtés, ha még annyit tud is; mert az életben a legfőbb tudomány az emberekkel való bánni tudás. Nincs nő, a kinek erre szüksége ne volna.

Erre azonban nevelni kell a leendő tanítónőt, már a képzőtől kezdve. A tudományos kiképzés nem elég; a mennyire lehet, meg kell adni a lelki műveltséget s a finom modort is; gyöngéd legyen a bánásmód a növendékekkel szemben s meg kell követelni tőlük a kiméletes gyöngédséget egymás iránt is. Azután be kell vezetni őket a társadalmi illemszokásokba, hogy ha az életbe kilépnek, ott ne álljanak gyámoltalanul tétovázva, ne maguk kárán tanulják meg a társadalmi étiquette szabályait, de legyen fellépésük biztos s a jó modor könnyítse meg nevelői munkájokat. Nem főbenjáró dolog ez, de olyan, mint gépben az olaj: könnyebben járóvá teszi a kereket. Még a nagy tudósnak sem árt, ha társaság-

* Ez régebben történt, de a viszonyokat ma is jellemzi.

ban ügyesen tud forogni -- tudománya azzal nem lesz kisebb és többekre nézve válik élvezhetővé.

A feladat másik része az igazgatóra hárul, kinek a keze alá a kezdő tanítónő jut; neki vagy nejének kötelessége azt a fiatal lányt a társaságba bevezetnie, jó tanácscsal ellátnia, elhelyezéséről gondoskodnia s első lépéseit atyai figyelemmel kísérnie. Később meg fog állni a maga lábán is; de eleinte szüksége van a támaszra. Ha az igazgatók ezt a kötelességüket mindig komolyan vennék, a fiatal tanítónőt sok keserves baklövéstől, megbánástól megkímélnék, munkakedvét fokoznák és az iskolai életben sok diszharmóniának elejét vennék. Az a tapasztalatlan fiatal lány, a kiben emberismeret még nincs, ki a viszonyokat sem ismeri, hogy tudja társaságát megválasztani? A véletlenre van bízva s rossz választását sokszor olyankor veszi észre, mikor már késő. De anyagi ügyei intézésében is rászorul a jó tanácsra. Hogy tudja jövevelmét egyszerre okosan beosztani, mikor eddig a mások gyámsága alatt élt? Sok fiatal tanítónő ilyenkor veri magát adósságba, a mit aztán sokáig nyög.

Az igazgatók tiszte arra is ügyelni, hogy az érintkezés s a hang magában a testületben is a művelt társaság hangja legyen, s hogy a férfiak a nőkollegákban is tiszteljék a nőt. Ma még ennek nálunk, sajnos, nagyon sokszor az ellenkezője tapasztalható.

Még egy kényes dolgot kell itt megemlítenem, mely a tanítók erkölcsi tekintélyének árthat — az ajándékok elfogadását értem. Vidéken ma is tartja magát a hajdani, természetben való fizetési viszonyokból eredő szokás, hogy a szülők a tanítóknak ajándékokkal kedveskedjenek; a régi kedélyes világban a kollégiumi tanár egész sans gêne mondta a diáknak: «No termett-e az idén sok szamorodni? Mondd meg apádnak, hogy küldhetne mutatóba!» A szülő, persze küldött örömmel, csakhogy a szigorú professzor úr jóakaratát biztosítsa. S meg is lett a kitünő. Hanem aztán olyan is volt a tisztelet, a miben a tanár is részesült. A névnapi ajándékokra való gyüjtésben ez a szokás, úgy tudom, majdnem általános. Én nem tudom helyeselni egyiket sem. Az ajándékot némely szülő igaz háládatos szívvel hozza; de többen vannak olyanok, a kik

lekenyerezni akarják a tanítót vele, vagy legalább különös figyelmét biztosítani gyermekük számára; s ha az a gyermek véletlenül jól tanul is, s egyest kap, mindig ott van a többiek lelkében az a gondolat: könnyű neki, hordja az ő anyja az ajándékot. A kereskedők szintén szeretnek kedvezni gyermekeik tanítónőinek. Én mindezenek elfogadását lealázónak találom — ajándékot viszonzás nélkül önérzetes ember nem fogad el senkitől sem kötelezheti le magát olyannal szemben, kinek gyermeke fölött itélni van hivatva. A mi pedig a gyüjtéseket illeti, fülem hallatára kelt ki, nem egy szülő az iskolai megsarczolások ellen; gyermek szívesen adakozik mindig, de a szülőnek keservesen esik a czipőcskére valót névnapi ajándékra adni oda. Ezt a szokást tehát el kellene törülni. Egyenesen a tanítói méltóság érdekében. A megközelíthetőségnek még árnyékát is kerülni kell. A tanító jóindulata a szülők szemében ne legyen portéka, a mit megvásárolni lehet.

Végre még egy dologról kell szólanunk. A művelt népeknél a tanítónőket a társadalom is megbecsüli. Egyben azonban az ő sorsuk is közös a mienkkel: a családtalanok sínylik az elszigeteltséget. Londonban e végből állították fel ép múlt évben a közös *otthont*, mely nem menhely, mint a mienk, hanem igazi otthon, a város szívében, a hol mindenkinek útba esik, kényelmesen berendezett kétemeletes ház, könyvtárral, olvasó-teremmel, zongorákkal berendezve, a hol meglelnek mindenféle folyóiratot, minden társasjátékhoz valót; a hova felszaladhatnak egy teára; sőt a hol barátaikat vendégül is láthatják ebédre vagy vacsorára, minthogy saját lakásuk erre nem elég tágas. Ebben nyilváuul az igazi angol felfogás. Az angol ember családi házban lakik — egy egész épületben családjával egyedül s igy háza igazán otthona. Apróbb lakásokra osztott bérkaszárnyában csak az egyedül élők vesznek lakást. Ez a *flat* a legszomorúbb az angol ember szemében. Azt a közös Otthont ép azért rendezték be, hogy az egyedül állóknak a *flat* rideg magányát enyhítsék.

Az elszigeteltség az egyedül élő tanítónőre nálunk ép úgy ránehezedik, mint Londonban, — a magánosan élő tanítónő a társas életből jóformán ki van zárva; ha társaságba, szinházba akar

menni, a mások szívességére szorul; meglett kora mellett is kiskorú gyámoltalanságra van kárhoztatva. Ezen csak az egyesülés segíthet, de nem a rideg, hivatalos színezetű, egyletszerű egyesülés, hanem a családias jellegű, fesztelen, vidám, gyakori érintkezés, a hol alkalom nyílnék — nem hosszas, fárasztó előadások meghallgatására, hanem a családias együttlétre, a fesztelen beszélgetésre, a közvetlen eszmecserére, közbe egy-egy kis üdítő szórakozásra, egy-egy kis vidám tréfára is. Hiszen a kedélynek is megvan a maga joga. A komoly napi munka után egy kis zene, szórakozás, kártya, egy kis könnyü olvasmány, egy kis jóízű beszélgetés egy csésze tea mellett, egy kis labdázás s egyéb közös sport mindegyikünknek jól esnék. A komoly munkában elkényszeredett lélek a vidámságban felüdül s visszanyeri rugékonyságát.

*

Végeztem, mélyen tisztelt Hallgatóim, bár maga a tárgy kimeríthetetlen. Én csak némely körülményre akartam figyelmüket felhívni. Bocsássanak meg, ha itt-ott egy kis keserűség is vegyült szavaimba. Én azt szeretném, ha minden magyar tanítónő boldog, megelégedett lehetne, hogy annál nagyobb örömmel, odaadással élne hivatásának és annál jobban érvényesítené nemesítő befolyását a társadalomra.

Geőcze Sarolta.

RUSKIN A NŐRŐL.*

«A thing of beauty is a joy for ever».
John Keats.

Gyászfátyol vonja be a szép templomának oltárát, melyhez új áldozattal nem járul többé Ruskin, a szépnek «galambszivű és prófétalelkű» apostola, a festészet modern prerafælita irányának, az érzés művészetének atyja, a modern műipar megalapításának közvetítője.

Ruskinben az angol nemzet egyik legnagyobb fiát, mélyreható esztetikusát és moralistáját gyászolja. A jelenkor pedig egyik legszeretetreméltóbb egyéniségét veszítette el vele; azt a csodás, szinte páratlan egyéniséget, kit rokonlelkű nagy honfitársa, Carlyle Tamás, oly találóan jellemez e szavakkal: «Igazi lángész, a kinek gondolatai villámként hatolnak a szívbe».

Csodás, nemes egyénisége fejti meg azt a mély ethikai hatást, melyet Ruskin nemzetére gyakorolt; magyarázza meg azt az érdeklődést, melyet művei hazája határán túl, idegen nemzetek lelkében is ébresztenek. Csodás egyéniségének mágnesi ereje, fenkölt idealizmusa, Isten szép alkotásának — a természetnek, szentül naiv és áhitatos szemléléséből fakadó vallásossága, továbbá az a megható alázatosság, melylyel a művészi szépnek hódol, és az az önzetlen, lelkes szeretet, melylyel még legszegényebb embertársa számára is meg akarja nyitni a szép világát, hogy az emberiséget a szépnek hitvallásával jobbá, boldogabbá tegye, vonz minket, magyar tanítónőket is, a nagy szellem közelébe; egyéniségének varázsa

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának február havi ülésén tartott előadás.

indít bennünket arra, hogy a mai estén emlékfáklyával lépjünk a szépnek gyászfátyolborította templomába s kifejezzük hódolatunkat Ruskin géniusza előtt.

Szép, nemes, a szenvedély és szenvedés tüzében megtisztult lelke mint a terebélyes, dús lombozatú fa áldásos harmatcsöppeket az üdítő, nemesítő gondolatok bőséges adományait hullatja. Az erények, az eszmék, melyeket a szeretet ékesszólásával hirdet a következők: a vallásosság, a haza és az emberszeretet, a természeti és a művészi szép önzetlen, odaadó szeretete, az alázatosság, a megelégedés, vágyaink fékezése, folytonos, mások javát czélzó jókedvű munkálkodás: s ezek azok az erények, azok az eszmék, melyeknek megszerzésére, fejlesztésére, megvalósítására nekünk nőknek, akár a családi körben, akár a tanítónői pályán működünk, lankadatlanul törekednünk kell.

Ruskin hű vezérlőnkül, tanácsadónkul, vigasztalónkul szolgálhat, akár egész terjedelmükben tanulmányozzuk műveit, akár azokból összeállított s eddig angol, franczia és német nyelven megjelent szemelvényekből merítünk.

Ilyenek pl: Selections from the writings of J. Ruskin. 2 volumes. London, George Allen.

Robert de la *Sizeranne*: Ruskin et la Religion de la Beauté. Páris, Hachette.

Jakob *Feis*: Ruskin: Was wir lieben u. pflegen müssen. — Wie wir arbeiten u. wirtschaften müssen. — Wege zur Kunst. Aphorismen zur Lebensweisheit. Strassburg. I. H. Ed. Heitz.

A «Nemzeti Nőnevelés» legközelebbi számai egyikében Ruskin több rendbeli műveiből összeválogatott néhány érdekes fejezettel készülök t. olvasóink elé járulni.

Legyen szabad azok közül a mai estén egyet-kettőt bemutatnom. Hisz méltóbban nem ünnepelhetjük az elköltözött nagy szellem emlékét mint azzal, ha bárcsak futólag belepillantunk lelki világába, ha fölidézzük lelkének, ezen tiszta fényű csillagnak, egy-egy sugarát.

Eme sugarak egyike Ruskint, mint a nőknek lelkes barátját, szószólóját világítja meg. Ezt tűztem ki a mai estére; s ezzel mintegy a hála adóját rójuk le Ruskin iránt, ki a nő lényé-

nek magasztos felfogásával bátran sorakozhatik a nőt dicsőítő nagy költők: Dante, Petrarca, Goethe, Schiller, Wagner Rikárd, a mi Vörösmartynk és Madáchunk mellé.

«Bármerre vesse sorsa», mondja Ruskin «Sesame and Lilies» című művében, «az igazi nő mindenhova magával viszi az otthont, otthont teremt maga körül mindenütt, még ott is, hol feje fölé csak a csillagos ég borul s lábainál a tűzhely melegítő szikrája helyett az éjszaka lehűtötte gyepen csak Szent János bogárkája csillog. Otthonná varázsolja ő a legkietlenebb helyet is és ha szíve igazán nemes messzire árasztja az otthon melegét s árasztja nyugodt fényét azokra, a kik különben hajlék nélkül maradnának. Ez ime, úgyebár, a nő igazi helye, igazi rendeltetése, igazi hatalma. De nem látjátok-e be, hogy neki, ha helyét, hivatását méltón akarja betölteni, tökéletesnek kell lennie, már a mennyire ez emberi lénytől csak kitelik. A kormányzására bizott területen mindennek a legnagyobb rendben kell mennie, mert különben semmi sem megy. Jónak kell lennie a nőnek, állandóan, eltántoríthatlanul; okosnak kell lennie ösztönszerüleg, csalhatatlanul, nem saját kifejlődése kedvéért, hanem azért, hogy önmagáról annál könnyebben tudjon lemondani. Okosnak kell lennie, nem azért, hogy férje fölé helyezkedjék, hanem azért, hogy oldalán sohase tévedjen. Okossága azonban ne járjon a gőgnek és a szeretet hiányának szűk látókörével, hanem párosuljon a szerény szolgálatkészség szenvedélyes szelidségével, mely végtelenül sokféle, mivel a végtelenségig alkalmazható — s ebben áll a nő igazi, üdvös ingatagsága. Ingatag legyen igen, Rigoletto ama híres mondása «la donna è mobile» (az asszony ingatag) magasztos értelmében, nem mint a széltől felkapott toll, sem olyan változó, mint a lenge rezgő nyárfa árnyéka, hanem olyan változó legyen mint a fény, mely más és más a szerint a mint eloszlik, mely magára ölti mindama tárgyak színét, melyeket érint, de csak azért, hogy azokat ragyogtassa.»

Ugyane műve más helyén ezt az intést adja Ruskin a fiatal leányoknak:

«Azon legyetek, hogy sok szívben szerezzetek magatoknak trónt, örökké viruló koronát . . . Királynők legyetek, jegyesetek,

férjetek, fiaitok királynői . . . Legyetek egy magasztos mysztérium királynői itt e földön, mely mindig meghajol s örökké meg fog hajolni a nő mirtuskoszorúja, a nő tiszta kormánypálczája előtt . . .»

És tovább:

«A nő ne érje be azzal, hogy lába ne tapossa el az útjába eső virágokat. Neki azokat egyre élesztenie is kell . . . A harangvirág ne hajtsa le bágyadtan fejét, mikor ő elhalad mellette, hanem virágozzék.»

A nő lényének ily nemes felfogásából kifolyólag Ruskin világreformátori, világboldogító törekvéseiben is a legszebb részt juttatja a nőnek. Nem a férfiú eszére számít eszméi megvalósításában, hanem a szeretetre, mely Dante szerint «mozgatja a napot és a többi csillagot». S ezért a messze szép jövőről szőtt álmaiban Ruskin szíve egész melegével hívja a nő országát. Neki adja a «Dea ex machina» szerepét abban a boldog tündérvilágban, melyet ő a mostani sivár élet helyébe léptetni szeretne. A rút és gonosz férfiú kétségbe ejti; a nőhöz fordul tehát, a kinek szerinte első kötelessége — a szépség, a testi és a lelki szépség. Bátornak, egyszerűnek, odaadónak, áldozatkésznek óhajtja Ruskin a jövő nőjét. Nem kívánja, hogy tudós és pompázó legyen, a milyen a Renaissance-kor nője, pl. Leonardo Esztei Izabellája, hanem olyannak álmodja, a milyennek a nőt primitiv festők, Fra Angelico, Botticelli stb., az első flamand és toscaniai mesterek föltüntetik: szerény, egyenes tartással, tekintetével kormányozva házát. Ha lénye, egyénisége el is mosódik, mint valamely régi himzés egy-egy alakja, azért hatalmas mint a tündér, heves de egyszersmind csöndes mint az égő fáklya. Mindent tud; de tudását nem fitogtatja holmi ékszerként, mert nem azért avatták őt be minden tudományba, hogy élő szótárrá váljék; nem az ismeretek kedvéért tanult, hanem azért, hogy megtanuljon *érezni, ítélni*. Több nyelvet beszél, de a nyelveket is csak abból a czélból tanulta meg, hogy az útjába eső idegent vagy vándort elhagyott hazája nyelvén köszönthesse. Tud varrni, főzni, számadást vezetni, beteget ápolni. Az öltözés nem igen foglalja el; de annál jobban törődik ama szegények, elhagyottak ruházásával, a kikkel az árvaházak, kórházak

küszöbén találkozik. Fényesen, pazarul mint Carpaccio képein szent Orsolya kisérőnői csak nyilvános szertartások vagy a nemzeti hagyomány megszentelte ünnepek alkalmával öltözik, mikor aztán szépségével egy-egy nagy eszmének hódol, vagy látványosságul szolgál a szegény népnek, mely más élvezethez alig jut. A viszályokban, küzdelmekben nem vesz részt, de szükség esetén maga övezi karddal az urát. Nem beszél emanczipációról, nem jár nő meetingekre, a hol a nő a férfiúval versenyez, de övé a döntő szó a férfiak dolgában s ő ítéli oda a lovagjáték nőmeetin-díját. Férje házában a szolgáló szerepét játszsza; szivén azonban királynőként uralkodik. Ura a világ tapsa közepette tőle várja jutalmát s oldalán pihen meg a világ támadásaitól, az élet zaklatásaitól. Nem ül a tükör elé Tizián Dianti Laurájaként; szabályos és tiszta vonásai a pohárszék rőt aranytüzében és a vértek sötétkék aczélfényében tükröződnek vissza.

Főerénye — *a vidámság*. Ha bánat éri, ha köny tolul szemébe, — búját, könyét lerázza mint a rózsa a reá hullott esőcseppeket s még szebb mint annakelőtte. A jót *cselekszi*, de nem prédikálja. Kezét nem kulcsolja össze, de sohasem pihenteti. Házából alig távozik mint a hogy a királyné sem igen hagyja el országát. Őrzi s díszíti azt; a hajnal szorgosnak, az alkony fáradtnak látja. *Dolgozik, szeret, szépít* s élete eltelik. Mikor annak egyrésze elfolyt, a nő arczán az a békesség, az a nyugalom honol, melyet csakis a boldogság s a jól betöltött évek emléke adhat. S ez a békés arcz beragyog maga körül mindent, megvilágítja azt az utat, melyen férjének, fiainak haladniok kell.

Szeme világosságot és lángot áraszt, szive lelkesül és szánakozik. Nem emészti magát beteges tépelődéssel a fölött, a mit sorsa megtagadott, nem vár az élettől olyat, a mit az meg nem adhat és a halálba, az elmulásba mint elkerülhetetlenbe belenyugszik.

Ily módon a szomorúságnak még árnyéka sem homályosítja el gyönyörű homlokát . . . Csak néha, néha, mikor ezen a szépen megálmodott Arkádián végig bolyong s tekintete megpihen egy-egy olajfa tövében domboruló sírhalmon, mely neki a saját sorsához

hasonló életről regél, szállja meg lelkét Poussin, a híres franczia festő, pásztorleányának csak sejtetett mélabús gondolata:

«Én is Arkádiában születtem!»

*

Ilyen lágy, nemes hangnemben magasztalja a nőt az a férfiú, kinek lelkébe pedig a nő keze virág helyett inkább csak szúró, fájó tövist röpített. Ifjúsága első aranyálma fájdalmas hajótörést szenvedett szíve választottja közönyösségén. A boldogságról később szőtt ábrándját is széttépte a sors. S az imént megtört szemét sem szerető feleség zárta le örök álomra, mert nejének, kit jóval keserves csalódásai után rokonai, barátai unszolására vezetett az oltárhoz, nagylelkűen visszaadta szabadságát, hogy az más révben találja fel boldogságát, üdvét.

Ruskin nemes lelke, s itt önkénytelenül a mi halhatatlan Madáchunkra kell gondolnunk, Arethuza forrásaként keserve hullámaiban is megőrizte tisztaságát, fenkölt idealizmusát. A keserűség hiába zörgetett erős lelke kapuján. Szemrehányás helyett ezt rebegi ajka:

«Azt tartom, hogy viszonozatlan szerelem nincs e világon. Valami módon mindig megtéríti azt a sors. Forrón szerettem egy leányt s ő nem szeretett. S lám ebből fakadtak dalaim.»

Dalai, s ki tudja részben talán a szépnek ama lángoló szeretete is, mely a hideg brit lelkekben a lelkesedés csodás rózsáit fakasztotta; melylyel Ruskin oltárt épített nemzete szívében a legegyetemesebb hitvallásnak, a szép kultuszának!

Tocsek Heléna.

A TANÍTÓNŐK FALUN.*

Azt hiszem, alig vannak tisztelt és kedves hallgatóim között olyanok, a kik ne foglalkoztak volna, bár csak pár perczig a nőemanczipáczióval. S ha vannak kegyetek közt olyanok, a kik szeretnek véleményeket meghallgatni, eszmét cserélni, azoknak e czélra melegen ajánlhatom mint thémát a nőemanczipácziót. Ha 20 embert megkérdeznek, valószínű, hogy 23 különböző véleményt fognak hallhatni, mert vannak emberek, a kiket a gondviselés oly gazdag gondolatvilággal áldott meg, hogy egy és ugyanazon tárgyról 3 különböző véleményök is van. S ha 20 emberre egy ilyen gazdag gondolatvilágú embert számítok, azt hiszem, nem sokkal tévedtem.

«Az asszony legyen anya!» — «Az asszony tudja háztartását rendben tartani!» — «Az asszony *csak* annyit tudjon, hogy gyermekeit jól nevelhesse.» «Az asszony ne támaszszon igényt oly állásra, a melyre elégséges férfi igényt tart»; ezek lesznek a leggyakoribban ismétlődő itéletek.

Mind igen méltányos igények. A tisztelt személyek, a kik ezen itéleteket úgy könnyedén odavetik, azonban egy-két csekélységről megfeledkeznek. A statisztika ugyanis bebizonyítja, hogy a czivilizált nemzetek közt aránylag mindenütt több a nő, mint a férfi. Másodszor: hogy nem minden nőnek jut háztartás, vagy annál fogva, hogy egyáltalán nem megy férjhez, vagy az által, hogy korai özvegységre jut, a nélkül, hogy anyagi függetlensége biztosítva lenne. Harmadszor: a gyermeknevelési tehetség nem olyan, hogy

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának márczius havi ülésén tartott előadás.

akárkinek meg volna adva és negyedszer: van egynémely oly pálya, mely eleinte csakis a férfiaknak volt fentartva, de a melyre a férfiak egy vagy más okból ráuntak, mely pálya azonban épen a legfontosabbak közé tartozik és a melyet e szerint a nők minden további lelkifurdalás nélkül mind nagyobb mértékben ellephetik és a melyen áldásos tevékenységet fejthetnek ki.

E pályák legfontosabbja a tanítói pálya és pedig az elemi tanítói. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1896. évről szóló jelentésében említi, hogy 1896-ban 43 iskolával kevesbedett az iskolák száma, 1894/95-ben 146 iskolával kevesbedett az összszám. Tehát három év alatt 189 iskola szünetelt. — Szünetelt pedig tanítóhiány miatt. 146 iskoláról részletes lajstromot közöl a fent említett jelentés. És pedig szünetelt 24 vármegyében 146 iskola, ú. m.:

1. Abauj-Tornamegye	11	13. Nógrádmegye	7
2. Alsó-Fehérmegye	6	14. Sárosmegye	11
3. Aradmegye	1	15. Somogymegye	5
4. Árvamegye	1	16. Szatmármegye	2
5. Baranya	3	17. Szepesmegye	4
6. Bács-Bodrog	4	18. Szilágymegye	9
7. Hontmegye	8	19. Temesmegye	2
8. Hunyadmegye	9	20. Torda-Aranyos	10
9. Kis-Küküllő	3	21. Turóczmegye	2
10. Krassó-Szörény	21	22. Udvarhelymegye	1
11. Maros-Tordamegye	5	23. Ugocsa	1
12. Máramaros	2	24. Zemplénmegye	15

A tanítóhiánynak oka kétféle. Először is a férfiak nem jelentkeznek kellő számban a tanítóképezdékben, tudván, mily sovány fizetésű állást nyernek el legjobb esetben is több évi fáradozásuk jutalmául. Sőt nem ritka az az eset sem, hogy tanítóképezdét végzett fiatal tanító inkább beáll finánczuak, semhogy valami kis falusi iskolában elvállalja a tanítói állást. Ezen esetekről személyes tudomásom van, igaz, hogy felekezeti tanítóképezdéről van szó, de elég jellemzők az esetek ennek daczára, hogy inkább olyan pályára megy a fiatalember, a mit Magyarországon nem valami barátságos szemmel néznek, inkább vállal oly szolgá-

latot, a hol esőben, hóban egyaránt kell járni a magányos utakon és gyakran életét veszélyezni, mert különösen a vad havasi nép között nem ritka az eset, hogy az egész falu megtámadja a magányosan járó pénzügyőrt. Inkább megteszi ezt, mintsem hogy elvállalja azon állást, a mire képesítve van és a mivel minden hátránya mellett némi, különösen faluhelyen, nem megvetendő tekintély jár.

A rejtély megfejtése a tanítói állások nagyon is sovány fizetésében rejlik. Mint pénzügyőrnek már a kezdő fizetése is majdnem több, mint a legtöbb falusi iskolák tanítói állásának javadalmazása, s ha az illető ügyes, életrevaló, előre léptetik, meg van a biztos kenyér, a biztos jövő.

A falusi tanító évi 3—400 forintjával kezdi — és végzi pályáját. Abból kell nemcsak neki magának megélni, de idővel nejét, gyermekeit eltartani. Tudok sok esetet, hogy a faluban a legelhanyagoltabb, legrongyosabb gyermekek a tanító gyermekei. Különösen emlékszem egy esetre, a mely kitünteti a falusi tanító minden nyomorúságát. Dolgozott nálunk falun egy ács, a kit egy vasárnap délután láttam az udvar egyik zúgában varrni. Megkérdeztem, hol tanulta? Azt felelte: otthon anyámnál. Apám falusi tanító volt és voltunk 11-en testvérek, én voltam a legidősebb, kellett anyám kezére járni, segítettem neki főzni, tudok olyan kenyeret sütni, mint akármelyik parasztmenyecske, tudok varrni — de irni-olvasni alig-alig valamit, mert a sok dologtól nem értem rá tanulni. Kérdeztem: a 11 közül lett-e valamelyik tanító? Dehogy lett, kérem, dehogy lett. Mesterségre mentünk mind és hál' Istennek jól megélünk mind a két kezünk munkája után.

Ez a be nem töltött tanítói állásoknak egyik oka. A kis fizetés és az a reménytelen állapot, hogy soha-soha nem nagyobbodik.

A második oka szerintem az, hogy sok oly nő szerzi meg az elemi oklevelet, a kiknek eszök ágába nem jut azt gyakorlatilag érvényesíteni. Végig járják az elemi képezdét, elnyerik az oklevelet és azután mennek haza privatizálni. Meglehet, hogy valamikor mint anyák értékesítendik ekként szerzett tudományukat, az igen kivánatos is volna, de mit sem változtat a tényen, hogy elvették a

helyet olyanok előtt, a kiknek szüksége lett volna reá és nem változtat azon, hogy eddig is annyi iskolánk áll üresen tanítóhiány miatt.

Nem tudom, vezetnek-e statisztikát arról, hogy minden évben hány elemi tanítónő nyer oklevelet és minden esztendőben hányan vállalnak állást — falun? Ha vezetnek, én nem tudtam megkapni, a mit igen sajnálok, még pedig sajnálok azért, hogy nem tudom pontosan százalékokban kifejezni az arányt. Igy csak annyit mondhatok, hogy ha a fővárosban megüresedik egy elemi tanítónői állás, bizton van reá 40 pályázó, míg falun — de hát mit beszéljek, ékesebben szól nálamnál a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi miniszter úr jelentése!

Ha a 189 tanító nélküli község mindegyikében csak 50 tanköteles gyermek van, az évente 9450 vadon felnövő gyermeket jelent. És hogy ezeknek a tanító nélkül felnőtt gyermekek élete milyen irányt vesz, azt legékesebben megmondhatnák a vármegyei börtönőrök. A tudatlanságból keletkezik sok olyan baj, a mi az elvetemültségre visz.

De milyen elenyészően kis szám az a 9450 iskola nélkül felnövő gyermeksereg, ha előveszszük Halász Ferencz kir. tanfelügyelő úr 1896-iki füzetét: Teendőink a népoktatás terén. Annak 45. oldalán mindjárt megakad szemünk ezen: «a legutóbbi miniszteri jelentés szerint *iskolába egyáltalán nem jár 614,246 tanköteles,* vagyis az összes tankötelesek *21*%-a? S miért nem részesül e rengeteg számú gyermek törvényes oktatásban? *Az iskola és tanítóhiány miatt.*»

Ugyanott a 46. oldalon olvashatjuk a következőket: «Még több tanítóképzőkre van szükségünk, különben is a népoktatási törvény 20 ily intézet felállítását rendeli s tényleg csak 18 van, *mert tény, hogy e létező tanítóképzők sincsenek kellőképen kihasználva.*

De hát mit tegyünk? Mert az égető bajon mindenáron segítenünk kell.

A kibontakozáshoz nekünk a miniszteri jelentés következő része nyújt támpontot (24. jelentés 77. lap): a nőtanulók száma, a

férfitanítóknak nem ugyan rovására, de ezzel szemben lassan emelkedik. Ezt az emelkedést, mint kedvező körülményt kell hangsúlyoznunk: mert a tanítói állomásokkal járó csekély javadalmazások a férfierők egy részét, a kiknek családalapításról és fentartásról kell gondoskodniok, s a kikre nézve tehát a megélés gondjai nagyobb súlylyal nehezednek, más pályára utalják; a nőtanító ellenben jobbára önmaga fentartására keresi a pályát, mely neki, mint nőnek, a megélhetésen kívül ez időszerint más pályákkal szemben társadalmi előnyöket biztosít. A jövőre nézve elmondhatjuk, hogy a tanítóhiányt a nőtanítók lesznek hivatva pótolni.»

Eddig a tanfelügyelő úr füzete.

Hát aztán? kérdik önök valószinűleg, szivük legmélyében. Csodát tudunk mi művelni? a mi háromszáz forintunkban több krajczár van, mint a férfiakéban? A hol ők a sivatagban sziklára bukkannak, mi ott éltető forrást találunk?

Igenis, kérem az mind úgy van, a hogy önök nem akarják elhinni. Igenis, csodát tudnak önök művelni, igenis a kegyetek forintja nem 100, hanem 300 krajczárból áll, igenis, kegyetek éltető forrást találnak a sivatagban, a hol a férfiú rideg sziklát. Hogy miért? — Mert nők!

Vegyük tételenként. A férfitanító kikerül falura. Hol egyék? Természetesen a falusi korcsmában. Ez pénzbe kerül. Azonkívül, ha az ember korcsmában étkezik, már csak illik, hogy ne igyék vizet, mint a csirke, *illik* bort vagy sört inni. Ismerek sok embert, a ki épen nem szereti sem az egyiket, sem a másikat, otthon vizet iszik, de már vendéglőben vizet inni, *ez nem illik férfihoz!*

Söpretlen szobában, vetetlen ágyban még falusi tanító sem szeret hálni — ezt is más kell, hogy megtegye neki. Ingyen pedig alig akad valaki, a ki megtenné — ujból fizetni kell. Ennek is abból a bizonyos 300 forintból kell kitelni.

Gombot is fel kell varratni, harisnyát is meg kell fódatni, esetleg újról gondoskodni — megint a 300 forintból kell adni — czipő is kell, ruha is kell és bár a lakás, fűtés ingyenes, bizony havi 25 forintnak hamar végére jár az ember, ha minden kicsi szolgálatot, minden harapás ennivalót készpénzzel kell fizetni.

Kegyetek azt mondhatják erre: szép-szép, de hát nekünk is csak úgy kell tennünk faluhelyen, mert nekünk sem fogja Illés próféta hollója haza hozni a mindennapi ebédünket, vacsoránkat? Az bizony nem. De hát mi nők lévén, szépen reggel a hogy felkelünk, felöltözködtünk, megvetjük ágyunkat, előveszszük az előttünk nem ismeretlen szerszámot, a minek neve seprű, kitakarítjuk szobánkat, megfőzzük reggelinket, azt jóízűen elköltjük s azután neki látunk a napi munkánknak. Mire a gyermekek hazamennek az iskolából, előszedjük azt a tudományunkat, a minek főzni tudás a neve. Az igaz, holmi királyi menü-ket nem fogunk összeállíthatni, először már az idő rövidségénél fogva sem, másodszor annál a nem kevésbbé fontos oknál fogva sem, mert a pezsgőben párolt káposztára és szarvasgombával spékelt fáczánra valószínűleg mindennap nem telik. De telik egyébre, s a ki nem tudja idejét úgy beosztani, hogy a délelőtti és délutáni tanórák közt meg tudja ebédjét főzni és azt kényelmesen elkölteni, az érje be egy rántottával vagy más egyébbel és dinirozzon nagy úri kényelemmel este, a midőn jobban ráér a kényelmes főzésre.

S hogy az ember faluhelyen, még idegenen rá ne érjen unatkozni, arra valók a megkötésre, megfódásra váró harisnyák, a felvarrandó gombok, kapcsok sokasága. Erről gondoskodva van. És később már úgy sem érnénk rá unatkozni, mert a falusi élet úgy kitölti az ember életét, hogy az unalomra nem marad még egy fél másodpercznyi idő sem.

Annyit hallottam már arról, hogy milyen sajnálatraméltó egy ilyen szegény fiatal tanítónő falun, milyen védtelen, elhagyatott. Én azt tartom, hogy e felfogás helytelen. Mindenki azt találja mindenhol, a mit magával hoz. A ki úgy jön ki falura, hogy ő idegen, urileány most parasztok között kénytelen lesz nyomorogni, annak valószínűleg lészen az ő hite szerint. De a ki úgy megy ki falura, hogy ő missziót megy teljesíteni, hogy ő asszonyok és emberek közé megy élni, a kiknek szokásai mások, kifejezéseik helyenként durvábbak, mint az övéi, de a kiknek lelke csak olyan, mint az övé, tapasztalataik mélységesebbek, fájdalmaik ugyanazok és Istenbe helyezett bizalmuk kimeríthetlen, az sok jót fog tenni

alun másoknak az által, a mit szóban és példában tanít és még többet enmagának az által, a mit szerény embertársaitól, a nyomorultaktól és együgyüektől tanul.

Ha látok úri asszonyokat, a kik nem tudnak belenyugodni abba, hogy az Isten keze rájuk is úgy nehezedjen, mint akárki másra, a kik agyongyötrik környezetüket örökös panaszaik által — eszembe jutnak szerény paraszt barátaim, a kik az utolsó gyermeküket viszik ki a temetőbe s még sűrű könyhullatás között zokogják: Uram, legyen meg a te akaratod! Nem érzéketlenség az a parasztban! A meddig ő él, nem marad a kis sír virág nélkül, azt a helyet a szívében más nem képes kitölteni. E nyugalom tán két érzésnek a vegyüléke: a szeméremérzetnek és az Istenfélelemnek! Neki bűn az Uristen akarata ellen fellázadni és szégyen jajgatni más előtt: A kinek egyszer parasztember a szívét kitárja, az büszke lehet reá, mert azt a parasztot meghódította, az a paraszt bizalommal van iránta.

Ha az új kisasszony az első hetek lefolyása után körüljárná a falut, persze nem tollas kalappal és felsütött hajtincsekkel, hanem mondjuk időjárás szerint, hajadon fővel vagy csinos kendővel bekötött fejjel és be-benézve egy Kati vagy Trézsi nénihez, leülne nála egy-két szóra, pl. o. megkérdené egyről-másról, kérne tőle egy pár virágmagot, megkérné, látogasson el hozzá vasárnap délután, mert hát ilyen egyedül van, oszt' Trézsi néninek milyen jó arcza van stb. stb., nincsen az a márványból faragott Trézsi néni, a ki ekként meg ne lágyulna. És így gyűjti az ember lassanként, míg együtt vannak mind. Hallgassa az ember végig minden szavukat, a míg enmagukról szólnak, de emberszólást meg ne tűrjön.

És így lassanként, ha az ember előállna ezzel vagy azzal a javítással, nem hinném, hogy rá ne állnának. Pl. o. panaszkodnak, milyen nehéz azt a kicsi, rosz vajat előállítani, s ha megvan, akkor sem tudja eladni; őket felvilágosítani, hogy van ám Magyarországon egy nagy város, a minek neve Pest, ott van egy nagy vásárcsarnok és oda lehet mindenféle élelmi czikket küldeni, ha az jó és így meg úgy van csomagolva, és ha az ember nem sajnálná a

fáradságát megszerezni az erre vonatkozó füzeteket, kezükre járni a csomagolással, míg megtanulták egyedül, nem hiszem, hogy rossz néven vennék ezen segítséget.

Lassankint megértenék ők azt is, hogy míg a szél egy nádszállal könnyen elbánik, már ha száz és kétszáz van egy csomóba kötve, szél legyen, a ki el tud bánni velük. És így megalakulnának a falusi gazdasszonyok szövetkezetei és a férj nem esne kétségbe, ha ránehezedik az Isten keze és elveri a jég a termést, mert hát az asszony annyi mindenből tud pénzt csinálni, a mi eddig hasznot nem hajtott, hogy csak kitelik a porczió meg a kenyérre való a házból is ez egyszer.

És míg így tanít a kisasszony, maga is tanul. Legelőször is megszereti a természetet, az ő birodalmává lesz erdő, mező. Megismeri a fákat, virágokat, füveket és azok bevezetik az örök ifjú tündérországba a természetbe, a hol nincs halál, nincs enyészet, csak örök ifjúság, örök feltámadás. Látjuk a korhadt, kidőlt fát, de tövében látjuk az új életet, a mi a régi poraiból diadalmasan feltámad.

Csak azután tudjuk megbecsülni, mit ér az a darab kerti föld, a mi minden falusi tanító javadalmazásával jár. Eleinte, a míg még fellegeken járunk, talán csak egy pár virágmagot vetünk el, idővel rájövünk, hogy egy pár sor bab, borsó, zöldség nem árt a poezisnak, azután megtanulunk szemezni, ojtani, mert hát a rózsa is szép, de ingyért nem adják és ráununk az örökös egy szál lilaszínű káposztarózsára, a mit valamely elődünk ifjúkori felhevülésben az ablak alá ültetett. Rózsa-vadoncz terem úton-útfélen, egy jószívű szomszéd vagy egy nagyobbacska tanítványunk egy jó szóért szivesen hoz akár százat is, már most csak egy éles kés kell és hozzá egy ügyes kéz és megvan a mesebeli tündérkert: a rózsás kert.

Azután többre vágyódunk. Mért ne lehetne gyümölcsösünk? Hely van, minden községnek hivatalból jár a hivatalos gyümölcsészeti lap, a gyümölcskertész. Biró uram szivesen ide adja a kisasszonynak tanulmányozási czélból és onnan kiválogatjuk a korán termő fajtákat, meg is tudjuk, hol kapunk ingyen ojtógalyakat és

meghozatjuk. Miután ez is megvan, megszáll minket az ambiczió: mutassuk meg a tanítványoknak, hogyan kell ojtani, szemezni és aztán felfedezzük, hogy hiszen tulajdonképen minden községnek faiskolája is volna. Kérésünkre meg is mutatják, látunk egy kövér csalánóriásokkal benőtt darab pusztaságot, a miből itt-ott kimered egy-egy eperfa, a mit még az ily mostoha bánás sem tudott kipusztítni. — Van új munkánk. Biró uram őszire felásatja a nagyméltóságú miniszter úr ád vadonczokat, nemes galyakat, a falu ifjúsága vezetésünk alatt beojtja, beszemezi és egy szép napon arra ébredünk, hogy a tanfelügyelő úr megdicsér bennünket, sőt az sem lehetetlen, hogy holmi pénzbeli jutalom is jut nekünk a földmivelésügyi miniszter úrtól.

De még ha az el is maradna, megmarad a tudat, hogy egy községet a barbár vadságból kiemeltünk. A ki még soha gyümölcsfát nem nevelt, könnyen hajlandó a más fácskájáról egy-egy ágat letörni, a ki tudja, mily gondos, nehéz munka árán lehet fákat nevelni, még a halálos ellensége fáihoz sem nyulna, hogy azokban kárt tegyen.

A téli estéken, a midőn Terka néne, Kata néne és a többi jó asszony benéz hozzánk, ki varrással, ki más munkával, próbáljunk felolvasni. Vegyük elő Aranyt, Petőfit, egy-egy kötet Jókait s meglátjuk, megértik s a mi több, élvezik a jót s még annak is a legjavát. Persze Scott vagy Maupassant fordítások nem volnának helyén, de ismertessük meg mindazzal, a mi szép, a mi jó, a mi magyar. S nehogy azt higyjék kegyetek, hogy végighallgatják, de soha többé arra, a mit hallottak, nem gondolnak! Mert nem úgy van. Elgondolkoznak hetekig valamin és egyszerre kimondják a végeredményt, a mire jutottak és méltóztassék elhinni, mindig érdemes azt a véleményt meghallgatni.

Még egyről kivánok szólni és azután befejezem. A kisdedóvásról és a betegápolásról. Az elsőre nézve a törvény megvan, de pénzhiány miatt egyelőre keresztül nem vihető. Mért ne tehetné meg a falusi tanítókisasszony a maga jószántából azt, a mit a nagy magyar állam nem tud? Legnagyobb szükség úgy is a legnagyobb munka idején van az ovodára. Aratáskor gyűjtsük össze a kis portékákat,

a kik már igen nagyok arra, hogy anyjuk nyugodtan otthon hagyhassa és még nem elég nagyok arra, hogy magával vigye ki a mezőre. Gyűjtsük össze az iskola udvarára és tanítsuk egy-két játékra, hagyjuk őket sivalkodni, lármázni, legalább kárt nem tehetnek enmagukban, sem házakban. És majd kevesbednek azok a rémes tűzesetek, a melyekről eddig évente olvasunk a lapokban, a hol odaég 6—10 ember és odaég az egész falu téli elesége, vetőmagja, mindene.

Nem győzik egyedül? Tessék elmenni a bíróhoz, az igen szivesen felkajtat egy-egy éltesebb parasztasszonyt, a ki úgy sem megy munkába és a ki felügyelni segít a piczi jószágokra. És tessék elhinni, mire ezekből a gyermekekből kerülnek az iskolába, már észrevehető lesz a különbség elődeik és közöttük.

Legutoljára hagytam a betegápolást. Legtöbb baj falun azzal van. Nagyobb betegségeknél elhívják ugyan az orvost, az el is jön, rendel is mindent, a mire szükség van és kétségbeesetten távozik, mert tudja, hogy ez az ember meg fog halni, bár egy kis gonddal, ápolással meg lehetne menteni.

De ki ápolja, ki gondozza? A felesége elsiratja, jól befűti a kályhát, megfőz neki mindent, a miből valamikor szeretett enni, elmegy a kenő asszonyért és azután leül és sír. Siratja enmagát, ifjúságát, ezután bekövetkezendő özvegységét, gyermekei árvaságát és azalatt a szegény beteg ember meghal.

Ha a tanítókisasszony valamelyik szünidejét rááldozná és egy betegápolási tanfolyamot hallgatna, hány száz életet menthetne meg. Hány könnyet törölhetne le, hogy követné őt az áldás léptennyomon! S még nem is kellene magának mindenhol ott lenni, tanítana másokat, tanítaná a nagyobb gyermekeket, figyelmeztetni őket az első segélyre mindenféle baleseteknél, mondjuk, egyszer-egyszer vasárnap délután összegyűjtené a nagyokat s nekik elmondana egyet-mást, megmutatná nekik, hogyan kell sebeket kötözni, vérzést elállítani, betegség esetén a beteggel bánni; — nem mondom, hogy egy csapásra megváltozna minden, de bizony a jó szó, a jó példa előbb-utóbb csak hat. Hány gyermek életét lehetne megmenteni, mennyi nyomorúságtól megkímélni a beteget.

Most befejeztem nagyban mondani valómat és visszatérek a bevezetésre.

Ez a valódi nőemanczipáczió. Emanczipáczió a régi előítéletek alól, a sivár, üres élet alól. Mutassuk meg, hogy nemcsak sablon szerint tudunk tanítani, magoltatni, de tudunk hozzátenni a magunkéból. Az oláh paraszt azt mondja: mit ér egy szekér tudomány, ha nincs mellette egy kanálnyi ész, én variálom e mondást ekként: mit ér egy szekér tudomány, ha nincs mellette egy maréknyi szívjóság. *Ez kell!*

Megvolt eddig is a nőben, de sokan nem tudták, miként mutassák ki. Kanári madarakra, ölebecskékre pazarolták és keseregtek azon, hogy falura száműzte őket ádáz sorsuk. Mintha ott nem kellett volna leginkább mind a három: tudomány is, meg ész is és szívjóság is.

Mutassák meg a nők, hogy nemcsak oktatni tudnak, hanem nevelni is. Még pedig szóval és példával is. Higyjék el, ha egy kissé átgondolják azokat, a mit én kegyeteknek mondok, fognak benne találni egyet-mást, a mit érdemes megfontolni. Miért nyerjék el okleveleiket, ha nem akarják azokat értékesíteni — miért akarják megrövidíteni azokat, a kiknek úgy is elég mostoha a sorsuk? Miért temetik el azt a szeretetet, a mely minden nőnek osztályrésze, a midőn oly nagyon ráférne, oly nagyon elkelne a falusi népünknél? Miért elkeseregni éltüket, a midőn annyi hálás ember be tudná azt tölteni s gazdagítná kegyeteket szeretetével? Miért eltespedni, meghalni, midőn előttünk fekszik, s teli torokkal hí az élet, a munka?

Budapest. *Sulyok Ylda.*

SZEMELVÉNYEK HORATIUS LEVELEIBŐL.*

Szokatlan dologra vállalkozom, midőn a tisztelt szakosztály figyelmét egy iskolai latin klasszikus néhány költeménye számára kívánom megnyerni.

Mivel azonban az egész világ előkészítő iskolái latin iskolák, és minden nemzet vezető osztálya jó részt latin írók művein nevelkedik: nem volna csoda, ha a műveltség ugyanazon fokára tartozó nők is óhajtanának vetni egy-egy tekintetet abba a gondolatvilágba, mely a tanult férfiakat oly soká foglalkodtatta.

E szempont és a szakosztály mélyen tisztelt elnökének biztató szava bátorítanak rá, hogy fordításom egy-két lapját itten felolvassam.

Nem lehet czélom e bevezető sorokban Horatius életének adatait ismertetni, mik bármely lexikonban, bármely történetben megtalálhatók, csupán leveleinek természetéről és fordításom czéljáról kívánok egyet-mást előre bocsátani.

Horatius az ő leveleiben foglalta össze derült életbölcseségének esszencziáját. A negyven éven túl lévő férfiú úgy találta, hogy a lírai verselés már nem az ő korához illő, s mivel barátja és pártfogója, Mæcenas, nem szűnt meg a vesírásra sarkalni őt, egy levélben válaszol neki ily módon:

«— Első és utolsó versem méltó hőse, Mæcenas! Az a szándékod, hogy, bár sokszor megmutattam, mit tudok, és a nyugalomra rászolgáltam, újra visszacsalj a régi küzdőtérre. Csakhogy nem arra való már sė a korom, se a kedvem.

Íme Veianius, a kiérdemült gladiator is, felakasztá fegyvereit

* A M. D. E. budapesti tanítói szakosztályában tartott előadás.

Hercules templomára, és falusi magányban éldegél, hogy ne legyen kénytelen újra meg újra életéért könyörögni a népnek az aréna szélén.»

Mintha éber füllel én is folyvást hallanám: «Ha van eszed, jókor fogd ki vénhedő lovad, nehogy utóljára kudarczot valljon, és kehes oldalával megnevettesse a népet.»

«Én hát abbahagyom a versírást és egyéb efféle gyerekséget. Teljes erőmmel azt keresem és abban fáradok, hogy mi az igaz, és mi erkölcsös; gyüjtök és rakosgatok, hogy majd egyszer legyen mit előszednem.»

Legtöbb levele, bár határozott személyhez van intézve, általános érdekű és mindenkire nézve tanulságos kérdéseket elemez. Hol a boldogság titkát keresi, hol az elmulás gondolatával igyekszik kibékülni és mást is kibékíteni, hol meg irodalmi s művészeti irányokat bírál, fejteget.

Mindig a józan mérséklet embere, és irtózik a szélsőségektől. Nem hirdet aszkétaságot, sem durva élvezetvadászást. Fínom, előkelő úri ember ő, ki a kúszált hajú, piszkos fogú paraszti tartást épúgy megveti, mint a kényes pipeskedést.

Az isteneknek csak mérsékelt tisztelője. Nem tőlük, hanem önmagától várja lelke megnyugtatását. Bár Mæcenas jóvoltából élt, meg tudta őrizni függetlenségét és önérzetét. Még Augustusnak is várnia kellett rá, míg hozzá is intézett egy levelet.

A mi Horatiusnál a mi szemünkben úgy tünik fel mint hízelkedés és tömjénezés: az a kor vonása; de a mi irásaiban bölcseség és önérzet: az az ő érdeme.

Még csak fordításomról kívánok néhány szót szólani. Régi dolog, hogy Horatius megértéséhez nem elég, ha valaki latinul tud; sok egyéb ismeret is szükséges hozzá. Következőleg nem elég e műveket lefordítani, hanem még magyarázatokkal is kell kisérni. Mivel pedig semmi sem veszi el jobban az olvasó kedvét, semmi sem csüggeszti inkább figyelmét, mint ha szószaporító kommentározás nyomán kell a mű fonalát minduntalan megkeresgélnie: olyan feldolgozást kivántam nyújtani, mely az eredetinek gondolatmenetét telhető hűséggel követvén, képeit és czélzásait mindjárt a

modern, nem deákos műveltségű olvasó előtt is érthető formában mondja ki. Szóval, mint egy jó akaratú bíztatóm mondta: Horatius lelkét kívánom csak adni, mert művészetét úgy sem adhatnám. Nem is adhatná senki sem, mert a fordítás, mint a kép-reprodukczió, az eredetinek színharmoniáját soha el nem éri. Szép, az lehet; de más. A ki nemcsak okulással, hanem élvezettel is akarja olvasni e leveleket, annak rá kell szánnia magát, hogy az eredeti forrásból merítsen. Sok szabadsággal éltem, hogy az átmenetek hiánya miatt támadó megértésbeli nehézségeket itt-ott enyhítsem.

Mutatóul az első könyv hatodik levelét választottam, melynek bekezdése «Nil admirari»: «semmit meg nem csodálni» szálló igévé vált; továbbá a második könyv első levelét, mely Augustusnak szól, és irodalmi tárgyú és az ő könyvéhez enyelgő hangon írt I. kötet 20. levelét.

Numiciushoz.

I. könyv, 6. levél.

Semmit meg ne csodálj, ó Numicius, mert boldog csak ez egy úton lehetsz és maradhatsz.

Akad ember, ki minden megindulás nélkül szemléli a napot és csillagokat és a biztos törvények szerint forgó idők folyását: vajjon mit gondolsz, mily képpel és mily érzelemmel tekintsük a földnek kincseit, a messze arabust és indust gazdagító tenger gyöngyeit, a tiszteletünkre rendezett játékokat és a népszerűség hangos tapsait?

Akár áhítod e dolgokat, akár félsz az ellenkezőtől, egyformán megcsodáltad őket; mert reszketsz mindkét esetben, s a bizonytalan jövőnek képe riaszt.

A lényegben mindegy, hogy örvendezel-e, vagy keseregsz, vágyakozás gyötör-e, vagy félelem: a fontos az, hogy másra nincs szemed; s tested, lelked nyugalma odavész, mihelyt jobb vagy rosszabb ér annál, mint a mit reméltél.

Megszűnik bölcs és igazságos lenni még az is, ki mértéken túl hajhászsza az erényeket.

Ha ez igaz, eredj most már, és csodáld a régi márvány szobrokat, ezüst edényeket, művészi öntvényt, bibor ruhákat és vésett drágaköveket; örvendj, hogy ezrek szeme csügg rajtad, mikor szónokolsz; jó korán már a forumon serénykedj, s csak estére térj lakodba meg, nehogy némely szerencsefi többet arasson hozományul szerzett földjein, s bár alacsony származásu, szégyenszemre neked kelljen megcsodálnod őtet, nem pedig neki tégedet.

Holott mindez oly mulandó! A mi most rejtve van, napfényre kerül egykor, s a mi most csillog, a homályba vész. Bár jól ismernek most a divatos sétáló helyek, neked is csak el kell oda vándorolnod, hová régi jó királyaink, Numa is, Ancus is eljutottak.

Mikor a veséd fáj, és sajog az oldalad: nemde szabadulni kívánsz bajodtól? Szeretnél boldogan élni? — vajjon ki nem? —; ha ezt csak a bölcseség tudja nyujtani, nosza, légy erős, és elhagyván a gyönyörvadászást, add erre magad.

Vagy tán azt hiszed, hogy az erény csak szó, és csak fa a szent berek? Akkor hát jól vigyázz, hogy a kikötőket le ne foglalják előled, s el ne szalaszd a legjövedelmezőb üzleteket.

Kerekítsük ki az első ezer talentumot, aztán még egy másikat, hozzá a harmadikat is, sőt, hogy rakás legyen, még egy ráadást.

Hiszen a királyi Pénz mindent megszerez: gazdag feleséget, becsületet, barátokat, nemességet, szépséget; feléje húz az ékes beszédnek és kellemnek istennője is!

Nehogy olyan légy te is, mint Cappadocia királya. Szolgája volt elég neki, de pénze szörnyű kevés. Bezzeg más volt Lucullus! Azt mondják, hogy egyszer száz köpönyeget kértek tőle kölcsön egy színi előadáshoz.

«Hol vennék annyit?» mondá, «de majd összekerestetem s elküldöm, a mi akad.»

Másnap írja, hogy ötezer köpönyege van otthon, vitessenek belőle, a mennyi kell.

Nem is úri ház az, hol a fölösleg miatt a gazdát észrevétlen meglopni nem lehet.

Szóval, ha csak a vagyon az, mi tartósan boldogít: első légy, ki a szerzést megkezded, és utolsó, ki elhagyod. Ha pedig a nép-

szerűség és külső csillogás teszi ki a szerencsét: fogadjunk rá embert, hogy az utczán megnevezze a befolyásos polgárokat, hogy oldalba döföljön, mikor már messziről kell kezet nyújtani.

«Ez ebben a kerületben mindenható, emez meg abban; az a másik kópé ki tudja vinni konzulságodat, de meg is buktat könynyen, ha úgy tetszik neki. Eridj, s szólítsd szívesen öcsédnek vagy bátyádnak!»

Ha továbbá áll, hogy, ki legjobb asztalt tart, az a legboldogabb: akkor csak járjunk a torkunk után, halászszunk, vadászszunk, mint az egyszeri henczegő, ki már korán nagy vadászkisérettel vonult keresztül a népes forumon, hogy este közcsodára vásált vadkant vitethessen öszvérfogatán haza; jóllakott gyomorral fürdeni járjunk, hogy mi illik, mi nem, azzal egy csöppet se törődjünk, mint afféle polgárjogokra érdemetlen csőcselék, vagy Ulisses bűnös matrózai, kik hazájoknál is többre tartották a tiltott gyönyört.

Végre, ha a szerelemnél és enyelgésnél nincs édesebb, töltsd el élted szerelem és enyelgés között.

Most isten veled! Ha tudsz valami okosabbat, ne sajnáld vélem közleni; ha nem, hát tarts velem.» —

Augustushoz.

II. könyv, 1. levél.

Ha meggondolom, mily sok és világraszóló ügyet intézesz egymagad, midőn hazánkat fegyveres kézzel védelmezed, jó erkölcsére őrködöl, s törvényeiddel mindnyájunkat megiavítasz: szinte a közjó ellen látszom véteni, ha idődet hosszas beszéddel foglalom le, ó Cæsar!

Romulus és Bacchus atyánk, továbbá Castor és barátja Pollux egetverő hőstettek árán eljutottak az istenek közé; de míg a földön jártak és munkálták az emberek javát, leszoktatván őket a gyilkos háborúkról, megtanítván földmívelésre és városokban való lakásra: soha sem részesültek olyan elismerésben, mint a milyet reméltek és megérdemeltek. Ki a szörnyű hidrát levágta

és végzetszerű küzdelemben annyi hírhedt csudát eltiport, maga a nagy Hercules is meggyőződött élte végén, hogy az embert irigyeitől csak utolsó pillanata válthatja meg. Mert szemet szúr a dicsőség ragyogása, ha valaki messze meghaladja a többség átlagos képességeit, bár holta után az ilyet mindenki tiszteli.

Neked, ime, még életedben bőven kijuttatjuk a megtisztelést; oltárokat emelünk isteni szellemednek és rájok hitet teszünk; bevalljuk, hogy soha még nem született, és nem is fog születni ember, hozzád hasonló.

De mégis, ez a te néped, mely abban az egyben bölcs és igazságos, hogy téged minden honi és külföldi hősnél többre tart, más egyebekben nem ily módon s nem ily okossággal ítél. Lenéz bármit és kicsinyel, mi e földről még el nem költözött, s nem tölté be éltének napjait. Úgy kedvez minden réginek, hogy a tizenkét törvénytáblában, királyainknak Gabii városával és a kemény sabin néppel kötött egyezségeiben, a főpapok krónikáiban s a jövendölések ősrégi bőrtekercseiben a múzsák ihlett szellemét véli föltalálni.

Ha, minthogy a görög művek között ép a legrégibbek a legjobbak is, szintoly mértékre kell tenni a mieinket is: nincs miért e dologra több szót vesztegetnünk. Akkor már az is szentigaz, hogy az olajbogyó *belül* és a dió *kívül* nem kemény! A szerencse legfölső csúcsára jutottunk: festünk, lantolunk, birkózunk több tudással, mint a görögök. Ha az idő, mint a bort, ép úgy javítja folyvást a költeményeket, szeretném tudni, vajjon hányadik évvel tesznek szert a könyvek művészi becsre. Vajjon azt az írót, ki száz esztendővel húnyt el ezelőtt, a régi jók közé számíthatjuk-e már, vagy még a silány újak közé? Szoros időhatárral zárjunk ki minden félreértést.

«Légyen derék és régi az, ki betöltött egy századot!»

De hát, ki egy hónappal, vagy egy esztendővel előbb hagyta itt e földi létet, azt vajjon hová sorozzuk, a régiekhez-é, vagy azok közé, kikre a mostani és későbbi kor megvetése vár?

«Méltán mondatik még réginek, ki a száznál csak egy rövid hónappal vagy évvel fiatalabb.»

Felhasználom az engedelmet, és, mintha lófarkából tépdesném a szálakat, elveszek egyet, majd ismét egyet, míg elfogy az egész, és megdől azoknak okoskodása, kik mindig naptárt vesznek kezökbe, és esztendőkkel mérik a kiválóságot, nem tartván elismerésre méltónak mást, mint a kit az alvilág már befogadott.

Néha a nép is eltalálja az igazat, de sokszor tévedésbe esik. Téved, mikor annyira dicséri és csodálja a régi költőket, hogy nem is akar tudni nálok előbb valóról vagy hozzájok foghatóról: de ha velem együtt belátja, hogy irásaik némely része nagyon is ósdi, mása darabos, legtöbbje kifejezéstelen és lapos: akkor okosan ítél, és józan eszéről tesz tanúságot.

Nem üldözöm én Livius verseit, s nem izenek nekik irtó háborút. Emlékszem, mennyit magoltam belőlük mint gyerek a sűrű ütlegosztó Orbilius iskolájában; de már azon mégis csodálkozom, ha e műveket hibátlanoknak és a tökéletesség mintaképeinek hallom mondani. Ha ki-kicsillan is belőlük olykor egy-két jellemző szó, vagy néhány hangzatos sor, ez még nem elég, hogy az egészet kapóssá tegye.

Bosszant, ha nem azért korholnak valamit, mert esetlen és minden csín nélkül való, hanem mert mai keletű; ha a régiek számára nem elnézést kivánnak tőlünk, hanem magasztalást és csodálatot.

Ha kételkedni mernék, hogy joggal grasszál-e némely régi dráma a sáfrány-esszenciával és virággal behintett színpadon; ha kifogást tennék az ellen, mit egykor apáink régi jó színészei, a fönséges Aesopus és a finom Roscius játszottak el:

«Hej, kiveszett már a mai korból minden szemérem!» — kiáltanának fel majd mindnyájan a jó öregek. — Mert ők már megmaradnak a régi mellett: akár mivel csak azt tartják helyesnek, mi épen nekik tetszik; akár mivel restellenek az ifjabbaknak engedni, s mit tejfeles szájjal tanúltak, azt vénségükre hamisnak vallani.

A ki dicséri azt az ősi éneket, melyet Mars papjai szoktak időnkint hadi táncz közben elkurjantani, bár belőle velem együtt egy szót sem ért: bizony nem az elhunyt nagy szellemeket magasztalja az, hanem sárgán irigyel s gyűlöl minket s műveinket.

Hiszen, ha a görögök is úgy üldöztek volna mindent, a mi új, mi volna mostan régi, mit adna kézről-kézre az elkopásig az olvasni szerető tisztelt publikum ?

Midőn a perzsa háborúk után megindult a görögség gyöngyélete, sőt a sok színjó miatt a nép egy kissé túl is hajtotta mulatságait : majd a birok-, majd a lóversenyeknek volt nagy kedvelője ; majd az elefántcsont-faragók, majd az érczöntők jöttek divatba : majd nem volt a szép festménynél semmi előbb való ; majd mindenki a zenére, majd a színművekre vetette szívvel-lélekkel magát. Olyanok voltak akár a gyermek, ki kényeztető dajkája körében játszadozva mindent mohón megkíván, hogy csakhamar eltelve véle megint unottan félredobja.

Így használták fel ők a békességet és a kedvező szelet.

Nálunk sokáig az volt a derék, hogy házunk a jogtanácsért egybegyült feleknek már mennél korábban nyitva álljon, hogy kölcsönadott pénzeinket csupa jó nevekre könyvelhessük el, hogy az öregebbektől megtanuljuk s az ifjabbakat megtanítsuk, miként kell növelni vagyonunkat s káros érzéki vágyainkat csökkenteni.

De hát nincs olyan dolog, mi az embereknek állandóan tetszenék, vagy nem tetszenék.

A mi ingatag népünk véleménye is megváltozott, és most mindenki csupán írói láztól hevül. Játszi gyermekek komolyképű atyjaikkal borostyán koszorút fonnak homlokukra, s verseket diktálnak még evés közben is.

Sőt én magam is, bár fogadkozom, hogy a versírást abbahagytam, csalfaságban a parthusoknál is rosszabb vagyok. Alig virrad, már tollat, papirost keresek és irótékámat követelem.

Fél a kormánypadra ülni, ki a hajóvezetéshez nem ért ; nem mer a betegnek ürmöt adni, csak a ki módját megtanulta ; az orvosok dolgát orvosok végezik, és kézművesek a kézművesekét : verset azonban széltében írunk, avatottak és avatatlanok.

De, hogy ez a tévelygés mily ártatlan természetű s e balgaságnak mennyi jó oldala van, vedd számba a következők szerint.

A költő lelke nem egykönnyen válik kapzsivá, a versekért rajong és szivét ez az egyetlen vágy tölti be ; csak mosolyog anyagi

kárán, szolgáinak megszökésén és háza elhamvadásán. Nem töri fejét azon, miként lehetne üzlettársát vagy a gondjaira bízott árvát megrövidíteni; beéri babbal, borsóval és fekete kenyérrel is. Bár ahhoz lusta és elpuhult, hogy jó katona váljék belőle, de, ha megengeded, hogy csekélységek is segítenek a nagy dolgokat fentartani, mégis hasznára vannak ők városunknak.

A gyermek zsenge, selypes száját a költő művei szoktatják értelmes beszédre, az illemsértő szavaktól már korán elfordítják fülét, majd kedves intelmekkel a szívét képezik. A költő enyhíti a jellem konokságát, indulatos és irigy természetét; megörökíti a dicső tetteket; a felnövekedő nemzedéket ismert példákon tanítja jóra és vigasztalja a szegény gondsujtotta lelkeket.

Ha a múzsa meg nem ihletné a költőt, kitől tanulna ünnepi könyörgést a tiszta ifjak és szűz lányok kara, mely, midőn elkezd segítségért esdeni, szinte érzi is már, hogy meghallgatták a jelen lévő kegyes istenek. Művészi imádságával lekönyörgi a felhők áldásos cseppjeit, távol tartja a nyavalyákat s a szörnyű veszedelmeket; békességet, bő termést eszközöl ki. A költők énekétől megengesztelődnek az égi és alvilági istenek.

A mi edzett és egyszerűségükben is boldog földműves őseink, mikor a takarást szerencsésen bevégezték, munkás hitveseik és serény gyermekeikkel ünnepi áldomásra gyültek össze, üdítvén véle testüket és a jó remény fejében kitartó lelküket. Sertést vágtak az Anyaföld tiszteletére, tejjel engesztelték az erdei Manót, és észben tartva, mily rövid e földi lét, borral s virággal áldoztak en jó Szellemüknek.

Ez ünnepeknél szokásos figuraszók lassan kötődő rigmusokba foglalódtak, szabad szájjal ontván a paraszti csúfolódást. Fescenniáknak nevezték e játékokat és megismételték évről-évre, mindig vidám, enyelgő tréfakedvvel. De idők multán e tréfa nagyon is elfajult s a büntelenség tudatában áldáz dühvel gázolta végig a legtisztesebb családok becsületét is. Feljajdultak azok, kiket megtépett a kiméletlen gúny mérges foga; de megdöbbentek a többiek is, hiszen a sor rájok is kerülhetett. Megtiltották tehát törvénynyel és büntetéssel, hogy senkit gúnyversekben kipellengérezni nem

szabad. Használt a lebunkózástól való félelem, és a durva színművészet kénytelen volt megtanulni, miként szerezzen a nézőknek illendő szavakkal szórakozást.

A meghódolt görögség előtt meghódoltunk mi, szilaj diadalmaskodók és befogadtuk onnan parlagi hazánkba a művészeteket. Így hámlott le lassan költészetünkről az a régi, keservesen döczögő saturnusi versmérték és az előbbi ízléstelenséget csupa csín és kellem üzte el. De hosszú időn át megmaradt, sőt még most is meg van irodalmunkban egy kis parasztság.

Hiszen a római ember csak jó későn, a pún háborúk utáni nyugalmában kezdett a görög könyvekbe bepillantani és annak utána nézni, vajjon Sophoklestől, Thespistől és Aeschylustól valami hasznos dolog telik-e? Majd megkisérté, vajjon le tudná-e műveiket méltóan fordítani, és megtetszett önmagának fenkölt és határozott jelleme: mert a rómainak elég érzéke van a tragikumhoz és szerencsés keze, csak az a baj, hogy értetlenül szégyenli és kerüli a türelmes javítgatást.

Közhiedelem szerint, mivel a vígjáték a közéletből veszi tárgyát, kevesebb fáradságba is kerül; holott épen azért nehéz vállalkozás ez, mert könnyű benne bárkinek a hibát megtalálni. Lám Plautusnál is mily felületesen van megírva olykor a szerelmes ifjú, a gondos apa, vagy a ravasz kerítő szerepe; mily ízetlen viczczeket szór Dossénnus a falánk tányérnyalókra, mily szátyár beszéddel szaladgál föl-alá a színpadon! Mert az írónak csak arra van gondja, hogy művéért mennél több pénzt bezsebeljen; de vajjon darabja a helyét igazán megállja-e, avval már nem sokat törődik.

Kit a Szerencse szélhordta szekerén a színpadra vitt, azt kétségbe ejti a nézők közönye, de érdeklődésük megelégedéssel tölti el. Ily csekély és jelentéktelen dolog az, mi a színmű-iró tetszést áhító lelkét megzsibbasztja vagy föllelkesíti!

Isten hozzád színi mesterség, ha csak a nép tapsaitól függ munkámnak sovány vagy kövér jutalma!

Gyakran még a bátor költőt is megriasztja, mikor az értetlen, ostoba tömeg, — mely csak számra sok, de jellemre és tisztességre

vajmi kevés —, java-szavalás közben egyszer csak medvéért vagy öklözőkért kezd lármázni, sőt mindjárt maga is öklözni kész, ha a lovagrend e kívánságnak ellentmondana.

Az aljanépnek ugyanis ilyesekben öröme telik.

Csakhogy a lovagrend is leszokott már a figyelmes hallgatásról és inkább hiú látványosságban leli örömét. Sokszor négy óránál is tovább eltart az előadás, miközben csapatonkint nyargalnak végig a színpadon a lovasok és futnak a gyalogos katonák. Majd megkezdődik a diadalmenet: hátra kötött kezű fogolykirályokat hurczolnak előttünk, hadi szekerek robognak aztán elő, majd mindenféle más kocsik, sőt kerekekre épített egész hajók. Rajtuk zsákmányul ejtett elefántcsont és Korinthusnak minden kincsei.

Bizony, ha Demokritus még a földön járna, találna nálunk elég nevetni valót, és midőn a nép egy zsiráfra vagy fehér elefántra tátja száját, figyelmesebben nézné a publikumot, mint a darabot, mert hisz az ilyenkor érdekesebb látványt mutat. Az író pedig mondja el meséjét akár a süket falaknak.

Mert mi is mulhatná felül azt a hangzavart, mely színházainkat betölti? Azt hinnéd, valami őserdő zúg, vagy a tenger háborog, olyan zajjal nézik a darabot, a műkincseket, a sok idegen sallangot, mikkel ha fölczifrázva a színész a deszkákra lép, egyszerre kitör a tapsvihar. Szólt is tán valamit? Alig. Mi tetszik hát úgy nekik? Egy darab violaszínre festett tarentumi gyapjúszövet.

Nehogy azonban azt hidd felőlem, hogy irigyen leszólom a más derék munkáját, melyhez hasonlóba kezdeni magam nem merek: beismerem, hogy legművészibb alkotás az olyan drámai költemény, mely a cselekvések puszta látszatával lelkemet hol elszorítja, hol kiengeszteli, hol fölélénkíti, hol meg rettegésbe ejti; melynek varázslatától úgy érzem magam, mintha majd Thébében, majd ismét Athénben volnék.

Ha a költészetnek igazi nagy szolgálatot akarsz teljesíteni, ne sajnálj egy kis figyelmet azoktól sem, kik inkább az olvasóra bízzák magukat, mintsem elviseljék a néző közönség szeszélyeit. Figyelmed ösztönzés lesz a költővilágra, hogy még nagyobb buzgósággal járják hivatásuk zöldelő berkeit.

Bizony mi költők sokszor magunk szerezzük a bajt magunknak, — hogy egyszer már a magam háza előtt is seperjek, — ha könyvünkkel nálad olyankor alkalmatlankodunk, mikor fáradtnak érzed magad, vagy más gondok foglalnak el; ha felboszankodunk, mikor barátaink egyik-másika néhány sorunkat kifogásolni merte; ha kéretlenül is újra megismételjük az egyszer már felolvasott részeket; ha lamentálunk, hogy nem méltányolják eléggé műveinket és észrevétlenül maradnak finoman kicsiszolt verseink; ha elbizottan arra várunk, hogy, mihelyt költő-voltunk a füledbe jut, azonnal előzékenyen magadhoz hivass, fölments minden anyagi gondtól és további írásra kényszeríts.

Mégis érdemes lesz megvizsgálni, vajjon a hadban és békében kipróbált férfi-virtus, melyet méltatlan költőre bízni nem volna szabad, olykor milyen krónikás kezére jut.

Kedves volt Nagy Sándor előtt az a Chœrilus, ki fésületlen, korcs verseiért tőle sok szép Fülöp-aranyat zsebre rakott. A mint a ténta megfog mindent és elpecsétez, a mihez ér; úgy a rossz poéták is elmaszatolják csúf verseikkel a fényes tetteket.

Ugyanez a király, ki nevetséges költeményekért telemarokkal szórta a pénzt, szigorúan eltiltotta, hogy Apellesen kívül őt senki le ne fesse, sem más mint Lisippus arczmását érczbe ne öntse, mert a művészi ábrázolatok iránt oly finom érzéke volt. De ha ezt a finom ízlést a könyvek s költemények felől kérdenéd meg, esküt tennél rá, hogy valami lomha levegőjű ország volt szülőhazája.

Már a te ítéletedre, s mikkel önmagadat tiszteléd meg, a nekik juttatott ajándékaidra nem hoztak szégyent kedves költőid: Vergilius és Varius; pedig az ihlett szavú írónak művei minden érczнél jobban elénkbe állítják a híres férfiak arczát, jellemét és gondolkozásuk módját.

Mintsem hogy efféle röghöz tapadt csevegéseket írjak, én is jobb szeretném zengeni a te viselt dolgaidat, messze földek és folyók fekvését, a barbár népek leigázott országait, e kerek világ minden táján vivott csatáidat, szintúgy a békességet, melyben bennünket részesítesz és Rómának hatalmát, melytől rettegnek

uralkodásod alatt a parthusok is: ha volna bennem annyi tehetség, mint jó akarat. De sem a te méltóságod meg nem engedi, hogy ily szerény verseknek tárgya légy, sem én nem vagyok oly elbizott, hogy erőmet meghaladó műbe fogni mernék.

Tapintatlan az, nem pedig szolgálatra kész, ki szeretetével másoknak terhére van, legkivált ha magát gyarló költeményekkel kelleti. Mert bárki is hamarább megjegyzi magának azt, a min jó ízűt lehet nevetni, mint a tiszteletre méltó, igaz dolgokat. Részemről szívesen elengedem az ily esetlen megtisztelést, és ép úgy ellenemre volna, hogy torzul gyúrt viaszk-képmásom közszemléletre álljon, mint hogy bárgyú versek magasztaljanak. Csak pirulnom kellene e balga kitüntetés miatt, és végre magasztalómmal együtt, valami ócska könyvtokban kinyújtóztatva eljutnék oda, hol tömjént, borsot, illatokat s más egyebet árulnak, mit értéktelen papirosba szokás csavarni.

Saját könyvéhez.

I. 20.

Úgy látszik, arra felé kacsingatsz, ó könyvem, hol Vertumnus szobra és Janus boltive körül a könyvárúsok sora van. Persze szeretnél már szépen kicsinosítva a Sosiusok kirakatában állani. Unod már a szerénységet, a lepecsételt, elzárt életet. Az a bajod, hogy csak egy-két embernek mutatlak meg, és a nagy nyilvánosság elé kívánkozol, holott nem úgy szoktattalak.

Hát csak eredj! Teljék örömed; de tudd meg, ha kezemből kibocsátottalak, többé hozzám vissza nem térhetsz.

«Jaj, mit csináltam, minek is siettem ide», sóhajtasz majd, ha gorombán lehordanak, vagy az olvasó ásítva összesodor és félrevet, mikor már jóllakott veled.

Rád való boszúságomban rossz próféta legyek, de csak addig lész te kedves Rómában, míg ujdonságszámba mehetsz. Mihelyt meglátszik rajtad a sok fogdosás: vagy az értetlen molyok csendes lakomája lész, vagy becsomagolva valamelyik távoli tarto-

mányba küldenek. Jól kinevetlek akkor, mert nem hallgattál rám. Úgy jársz, mint az egyszeri csökönyös szamár, melyet boszús gazdája egy szakadékba taszított, mert semmiképp sem bírta onnan elmozdítani. Minek is vesződnék az ember annak megmentésivel, ki maga menekedni nem akar.

Légy elkészülve arra is, hogy dadogó vénségre jutván, valami zugiskolában elemezni tanulnak rajtad a gyerekek.

Mikor majd a Sosiusok boltja előtt, egyik langyos délután nagyobb hallgatóság verődik össze, beszéld el nekik, hogy költőd atyja szerény vagyonú, felszabadult szolga volt. De a mit származásom érdeméből levonsz, azt pótold ki erényeimnél. Mondd el, hogy szárnyaim sokkal nagyobbra nőttek, mint nevelő kis fészkem sejteté; hogy megnyertem tetszését mindazoknak, kik békében és háborúban hazánk legelső férfiai; hogy alacsony termetű, korán őszülő, örömest sütkérező ember vagyok, hamar megharagszom, de viszont könnyen meg is békülök.

Ha valaki még éveim számát is kérdené, tudja meg, hogy négyszer tizenegy deczembert értem meg abban az évben, mikor Lollius konzultársául választá Lepidust.

Czegléd. *Paulovics Károly.*

A TURISTÁSKODÁS ÉS AZ ISKOLA.

Csudálatosan szoros viszonyban vannak egymással: a parányi ember, meg a nagy természet, olyan szoros viszonyban, mint anya és gyermek. — Életfeltételeinket a természet adja, jó voltunkat tőle kapjuk, legtisztább boldogságunkat nála találjuk fel, üdülést, szórakozást szemléletében keresünk. Fáj, ha elszakítanak tőle, a város poros, szűk köréből végtelenül szabad és fenséges boltja alá vágyunk, napsugaras rétek, égbenyuló bérczek vidékére, mert emberi természetünk vágyódik a szép, a legszebb, a mindentadó természet ezer csudás jelensége után.

Gyönyörűséget találni a szépben, csak művelt lelkek sajátja. A legremekebb műalkotás hidegen hagyja a műveletlent, a legszebb tájék sem ragadja el azt, a ki az abban megnyilatkozó bájos, fenséges vagy nagyszerű eszmét megérteni nem képes. Mert igaz ugyan, hogy önkénytelenül vonzódunk a széphez, de e vonzódás csak akkor lesz szeretetté, igazi örömök kútfejévé, mikor tudatossá válik. A szántóvető, ki előtt a pirkadó hajnal egész pompáját kitárja, önkénytelen jóleső érzés hatása alatt áll, de mi ez az érzés ahhoz az elragadtatáshoz képest, melyet ugyancsak a pirkadó hajnal pompája a művelt lélekben ébreszt. A műveltség fejlődésével karöltve fejlődik a szép szeretete, s a nép, a nemzet, mely gyönyörűségét találja a szépben, bátran igényt tarthat a «művelt» jelzőre. Gondoljunk csak a régi görögre: a természet titokzatos, mélységesen szép megnyilatkozásait isteniti, nekik templomot emel, imádja, megénekli. S jusson eszünkbe a középkor barbár népe, melynek oly kevéssé van kifejlődve az észtétikai érzéke. A természet ezer bája, fenséges szépsége szemében csak erdő, vagy kő, s dalol csatákról, népeket zúzó harczokról, de a természet di-

csőítésére nincsen húr lantján. A mi költészetünkben is Balassi az első, a ki az ember és természet szoros viszonyát dalos lelkének egész melegével átérzi, s mikor az «őszi harmat után nagy hegyeknek ormán fujdogáló hideg szél» megborzongatja, vagy a varjak távozását szemléli, lelke megindul és hangulatát ráveti a képre, mely előtte kitárul. Így jut kifejezésre az a szoros viszony, mely ember és természet között van, a költészetben is.

Nincs a művészeti szépnek egyetlen megnyilatkozása sem, mely olyan hatással lenne ránk, annyi gyönyört nyújtana, mint a legtermészetesebb, a legigazabb szép: maga a természet. Az igaznak, a jónak és a szépnek nincs ennél fenségesebb harmoniája. Szemlélete nyujtja a legtisztább, a legérdeknélkülibb élvezetet, mely nyugalom az élet zaja, küzdelme után, visszhang boldogságunkra, lelkünk emelkedése a legmagasabbra, melyet e földön elérhet, — mert a természet a Mindenható megnyilatkozása, s ki ne lenne boldog e megnyilatkozás szemlélésében, megértésében, átérzésében?

Igen, de sok kell ahhoz, míg megértjük, átérezzük e megnyilatkozást. Mert igaz ugyan, hogy a legtöbb ember elmondja, hogy rajong a természetért, utazik, fürdőkre jár, a nyarat világért sem töltené a fővárosban, mert ez úgy sikk és manapság nem is társaságbeli ember az, a ki bezárt lakással nem hirdeti: nyaralunk; de vajjon a nagy természet édes, hívó szavát követik ezek, vajjon csakugyan a szép szeretete vezérli ezeket? Oh, ne higyjük. Az ilyen csak a fogadó ablakából élvezi a kilátást és hazánk Istenáldotta tájait többre becsüli az «anzickz-kártyákon», mintha neki kellene bejárnia. Mondom, a szép felismeréséhez, megszeretéséhez művelt, finom lélek szükséges, a melynek észtétikai érzékét nem eltompították, hanem fejlesztették, fokozatosan, tervszerint, korán kezdve. És mivel fejleszthetjük? Magával a széppel. És hol találjuk meg a legtisztább szépet? Magában az örökszépben: a természetben.

Ugyebár elvisszük növendékeinket képtárakba, tanítjuk rajzolni, festeni, zongorázni, dalolni, beszélünk nekik a művészetekről, hogy észtétikai érzelmeiket fejlesszük, hogy képessé tegyük

őket az ezekben megnyilatkozó szépnek megértésére, de vajjon a szépérzék fejlesztésére legalkalmasabb szépet: a természetet kellő figyelemre méltatjuk-e? Már pedig a művészet és természet, valamint a természet és az emberi lélek szoros kapcsolatából önként következik, hogy a szépérzék fejlesztésének legtermészetesebb eszköze: a természeti szép s ime ebben áll a turistáskodás æsthetikai értéke.

Iskolai kirándulások tartását ujabban mindenfelé felkarolták; alig hogy kitavaszodik, kivisszük tanítványainkat a zöldbe, a nagyobbakat pár napos kirándulásokra is, de — szerintem — nem eléggé használjuk ki ezen, a természet ölén eltöltött órákat és napokat, s különösen nem használjuk fel kellőleg arra, hogy velük és általuk, mint a legtermészetesebb eszközökkel, növendékeink szépérzékét fejleszszük.

Engedjék meg, hogy ennek a czélnak érdekében egy-két gondolatot elmondjak, melyek, ha nem is tarthatnak a «jó tanácsok» elnevezésére igényt, talán hasonló s még jobb eszméket ébresztenek azok lelkében, a kik a nevelés és tanítás munkájával foglalkoznak.

A gyermek teste-lelke önkénytelenül vágyódik a szabad természet ölébe. Ne fojtsuk el, sőt ápoljuk, fejlesszük eme vágyát. Művészi becsű tájképek, melyek az iskolaszoba falait díszítik, nemde elragadják gyermekeink lelkét s felébresztik az óhajt: bár eljutnék valaha oda! — Egy-egy érdekes útleírás, egy-egy remekül megírt természeti kép, leírás, festés mindmegannyi hivogató, csalogató szózat: ki-ki a szabadba!

Tehát mentül több igazán szép kép, minél több remekül megírt természetfestés és minél több érdekes földrajzi óra. Ha valakinek, akkor a földrajz tanítójának lehet elsősorban feladata, hogy a gyermeki lelket a természet szépségeinek befogadására előkészítse. Élénk, színező, a természet szeretetének melegétől áthatott hangú előadása mindig lebilincseli hallgatóságát. Sohasem felejtem el azt a képet, melyet tanítónőm festett a Balatonról. Milyen elragadtatással hallgattam, hogy vágyódtam a Balatonpartra, s milyen boldog voltam, mikor szemléletében elmerülve a képzeletalkotta képet sokszorosan felülmulta a való!

Szerintem minden, még a legrövidebb kirándulás előtt is fel kellene ébreszteni a gyermek lelkében az érdeklődést az iránt, a mit látni fog. «Ma délután elviszlek a romokhoz — mondom a kis hugomnak — ha látnád, milyen szép! Felhőtlen kék ég borul rája, két vén szomorú fűz bólintgat egymásnak a bejáratánál; hajlékony ágain csicseregve hintáznak a madárkák, s a sötétzöld fű közt óriási páfrányok nőnek.» S mikor odaérünk, egymásután fedezi fel a két szomorú fűzet, a hintázó madarakat, a páfrányokat, sőt sok egyebet is meglát, mert hisz felébresztettem az érdeklődését. — Megfigyel mindent, pár lépésnyire eltávozik a romoktól, (így látta tőlem) onnét nézi az eléje táruló képet, két kis arcza kigyúlt az örömtől, hozzám fut, megcsókol s lelkesülten kiáltja: «Oh be szép!»

Ilyen gyönyörűségeket szerezzünk növendékeinknek. Tárjuk fel előtte a természet örökszép könyvét. Kertet, erdőt, mezőt, halmot, bérczet hadd lásson, madárdalt, patakcsobogást hadd halljon sokszor, nagyon sokszor; vigyük el messzebb vidékekre: lássa az Alföldet, a délibábos aranykalászos rónát, a Felföldet, jusson el a világszép Erdély mesés tájaira, hogy elmondhassa: Be szép a Te alkotásod, Mindenható!

Ha csak egy kis szabad ideje van, ki, ki a szabadba; hadd érezze az iskolaszoba bezárt, poros szürkesége után a mező szabad, napsugaras pompáját, hadd szívja lelkébe balzsamos levegőjével együtt a szép szeretetét. A hosszabb szünidő sohase teljék el pár napos közös turistáskodás nélkül. De legyen ez a szó igazi, nemes értelmében vett kirándulás: elmélyedés, belemerülés a természet örök rejtelmeibe. Legyen a vezető valóságos természetimádó, ki mélyen értvén és érezvén a szépet, megértesse és átéreztesse növendékeivel is. Legyen fáradhatatlan, de szűken bánjék a frázisos prédikációkkal. Elragadtatása, egy-egy önkénytelen felkiáltása, meghatott tekintete a legékesebben szóló magyarázó lesz. Maradjon ő csak a vezető, ki azonban a felfedezések dicsőségét átengedi a kicsinyeknek. Láttassa meg a szépet, de növendékei saját szemükkel lássák. Mert nincs is bájosabb látvány, mint egy, az erdőben barangoló, vagy a napfelkeltét, lenyugtát a hegy tetejéről

ujjongva köszöntő lelkes kis csapat. Ma még önkénytelenül élvezi a kinálkozó szép látványt, holnap már fel fogja keresni, hogy újra meg újra gyönyörködjék benne s évek multán ismét eljő, hogy az élet küzdelmeibe kifáradt lelkét felüdítse, és el fogja hozni jóbarátait, hiszen a szép szeretete önzetlen és nem fél a vetélytársaktól.

Igyekezzünk a látottakat állandósítani. Hazatérve beszélgessünk, beszéltessünk a boldogan eltöltött órákról, napokról; kívánjuk meg, hogy növendékeink szóban, de még inkább irásban lefessék a látott szépet, megörökítsék, felejthetetlenné tegyék a nyert hangulatot.

Mindez nem nehéz. A gyermek legfőbb boldogságát úgy is a szabadban találja. Nekünk csak az a feladatunk, hogy kirándulásait hasznossá tegyük, hogy mint az arra legalkalmasabbat felhasználjuk lelke nemesítésére, észtétikai érzelmének felébresztésére és erősítésére. A nevelés az életnek még legapróbb, legjelentéktelenebb mozzanatát is felhasználhatja czéljaira, hogyne használhatná fel a nagy természetet, mely mintha szünet nélkül azt hangoztatná: okulj, tanulj belőlem, gyönyörködj, találd örömödet bennem, hiszen tárva egész pompám előtted, hiszen én vagyok jóltevő boldogitó mindened.

Kolozsvár. *Radnótiné Hrabovszky Irén.*

JENAI NYÁRI KURZUSOK.*

Örömmel vállalkoztam arra, hogy az igazgatóság szives felszólítása értelmében a jenai nyári kurzusokról egyet-mást elmondjak. Először azért, mert az a meggyőződésem, hogy néha a puszta bepillantás egy idegen táborba új és figyelemre méltó perspektivákat nyit, melyeken át az ember olyan szempontokat lát, a minőkre eddig nem is gondolt. Másrészt pedig a nyári kurzusok eszméjével magam is nagyon rokonszenvezek. Az ilyen kurzus már azáltal is nagyon hasznossá válik, mert összehozza a messze távolból a hasonló gondolkodású embereket. Összeverődik itt a sok kiváncsi, tanulni vágyó idegen temperamentum — a mely félig hitetlen, félig hivő — de valamennyi erős abban, hogy önálló. Valamennyi érzi, hogy tanulnia kell, tanulni akar tehát. Ha már most tetté váljék az akarat, képzelhető-e a tanulásra alkalmasabb környezet a jenainál, a hol a Herbart-Ziller-féle didactikai elméleteknek olyan kiváló harczosát hallgathatja a tanulni vágyó, mint professzor *Reint*, és a fiziologiai psychologia egyik legjelesebb tanárát prof. Ziehent.

Maga Jena, bájos fekvésével, csendes egyszerűségével és az elmult idők poezisével igen kedves vonzóhely. A julius 31-ike zajos nap Jenában. Ekkor bucsuzik el körülbelül 800 egyetemi hallgató Jenától; némelyik örökre, némelyik rövid 2 hónapra. Már korán reggel élénk a város. Úgy fel van lobogózva minden ház, mintha ünnepre készülnének. A hol csak egyetemi hallgató lakik, oda kitűzik a zászlót. De legdiszesebbek az amúgy is pazarúl berendezett szép Chorhaus-ok lobogó zászlóikkal; a Teutonia, Frankonia, Saxonia, Westphalia stb. A Studentek többször bejárják a

* A tanítók kaszinójában tartott előadás.

várost gyalog és kocsin is, valóságos karnevált rendeznek. Felfogadják az összes bérkocsikat és különféle farsangi kosztümökben, a zenészeket is maguk mellé véve, elhelyezkednek a kocsikon. Megindul aztán a menet énekszóval, zenével, víg hahotával. Este felé jön egy ünnepélyesebb felvonulás gyalog. Elől a *Student in Wichs*, utána párosan a többiek. Némelyik Student mellett ott lépked a Braut is. Ezek is énekelnek utczahosszat a mig győzik. Végre beáll az est, de a jókedvű diákok ekkor sem csendesek még; a Chorhaus-ok erkélyeiről messze elhallatszik a vidám zene és ének, míg végre eljön a hajnal s az egyetem ifju hallgatói azon jókedvűen elhagyják Jenát.

De alig hangzott el az utolsó Studenten-Lied, alig tüntek el a sokszinű lobogók a házakról, már ismét vannak új Studentjei az elcsendesült Jenának. Nem olyan ifjú, jókedvű, pajkos, mint a minő elhagyta, de lelkes kis sereg ez is. Szinte csodálatos messzeségből vérődik össze ez a körülbelül 160 tagból álló tanuló közönség. A kurzus egyik hallgatója a Kaukázusból, az Ararát-hegy északi mellékén fekvő Erivánból jött ide. Őt is, a kicsiny kulturájú sivár fensík lakóját, ugyanazok a czélok vezették ide, melyek a magas míveltségű svédeket, francziákat és sveicziakat. És bizonyára szeretettel fog visszagondolni ő is a zöld hegykoszorus kedves thüringiai városra.

Igaz, hogy Jenába érkezve némileg desillusióba estem én is mint minden utas, a ki valamely hírneves régi városba először érkezik. A képzelő tehetség mindig festő és pedig milyen festő! A képek, melyeket meleg szineivel rajzol, határozott és eleven hangulatokat ébresztenek, a melyek tulajdon alkotásaink lévén, kedvesek és becsesek nekünk. Kellemes munkája a léleknek ez az alkotás, mert a valóságok nem korlátozzák sem időben, sem térben; szabadon és függetlenül teremt. Elevenné teszi mind azokat a nagy eseményeket, melyek a városhoz füződtek. Kiváló és régen elhalt emberek feltámadnak ujra, és életük egyes episódja mintha csak tegnap történt volna meg. A képzelet, ez a gonosz festő aztán nem törődik a chronológiával sem, hanem elhiteti az utassal, hogy czéljához érve, valóra válik az eszményi kép. Én is így jár-

tam, s mikor aztán a Saal-Banhofra érkezve előállt a hôtel-omnibus — kiestem az illuziómból. A józan tapasztalás lehűti az embert. Ime, a modern czivilizácziónak egy kis eszköze a poezis finom pókháló szövését széttépte.

Látunk; világosan látjuk, hogy Jenában is nagyon sok a modern. Az omnibus, a hotel, portás, bicziklik, a harangkabát és lehetetlen mellényekben ékeskedő urak, és a Páris divatjától talán 4 évvel is visszamaradt hölgyek. Egy perczre elkedvetlenedik az ember, mert érzi, hogy büntetés nélkül nem szabad a képzelőtehetség ő mindenhatóságát szabadjára hagyni. De ez a kedvetlenség csak rövid ideig tart; mert, habár egy pár dolog rontja is az illuziót, nagyjában mégis az a «Studentenstadt» Jena, a hol a német renaissance-házak apró ablakaiban ott virít ma is még a piros muskátli s mögötte nem egy Gretchen meg Fridericke hímezi burschjának a díszsapkát.

És habár a czélszerűség sok szép és poetikus dologra rátette itt is a maga gyakorlati kezét; mégis, sokkal több emléke a multnak, sokkal több hangulata a «Sturm- & Drangperiode»-nak maradt meg itten, mint bármely más német városban, melyet eddig láttam. Itt érzi az ember a nagy szellemű emberek lábnyomait. Hiszen itt élt, itt járt az a nagyon szép, nagyon boldog és nagyon elkényeztetett hatalmas ember, a kiben az az impozáns nagy lélek lakott. Szemei látták azt a bájos hegykoszorút. A szép formájú Jencsiget, a Fuchsthurmot, a Forstot, a Rauthal poetikusan szép völgyét a fűzfákkal a Saale partján. Látta a Burgkellert, melyben mi barátságos ismerkedésre összejövünk. Itt járt ő az ő szelid, szenvedő barátjával! Ő a fényes és az a másik az érzelmes, gyengéd költő. A Schillergartenben egy gránittömbön áll Schiller márványból vésett mellszobra. Alatta e felirás: «Hier schrieb Schiller den Wallenstein». Ezen a helyen, a hol most a mellszobor áll, volt egy kis kerti ház, a melyben Schiller lakott. A ház előtt egy pad meg egy kőasztal állott a melyre a nagy Goethe ezt irta: «Hier ist manch guter Gedanke ausgetauscht, manch gutes Wort gesprochen worden». A Prinzessinen-Gartenban lakott Goethe. Itt irta az Erlköniget és sok egyéb verseit, melyek közül három egy kőtömb csi-

szolt lapjára van vésve. «*Irrthum verlässt uns nie; Doch zieht ein höher Bedürfniss, Immer den strebenden Geist, Leise zur Wahrheit hinan.*»

A Weimarba tett kirándulás — alig egy órányira Jenától — a legszebb emlékeim közé tartozik. Minden lépés a multra, a nagy emberekre emlékeztet. A Goethe-Platzon áll a két nagy német poeta érczszobra. Egymást átkarolva áll a két szellemóriás ottan, az örök, a tiszta barátság jelképe gyanánt. Szemben a szoborral a Goethe-Haus. Hatalmas pompás palota. Egyszerű, sőt igénytelen benne csupán a kertre nyiló piczi hálószoba. Meghatottan álltam a küszöbön. Itt ebben a piczi igénytelen szobában hagyta el őt nagy, impozáns lelke. Milyen más a többi része a háznak! Pompás minden, valóságos muzeum, tele műkincsekkel!

És milyen más az a másik, szerény, apró ablakos ház, a Schiller háza, keskeny falépcsőjével, fehérre surolt deszkapadlójával! A szobák a fehér mouszlin-függönyös ablakokkal, apró rokoko és empire butoraikkal, ünnepélyesek, mintha tudnák, hogy bennük élt az a finom, subtilis lelkű poeta.

Úgy a Goethe-, mint a Schiller-házban, megvan minden apró emlék, minden butor, úgy a hogy egykori nagy lakójuk hagyta. Az a keskeny piczi ágy, a mely a Schiller kis hálófülkéjében állt, ma egy 14 éves gyermeknek is kényelmetlen lenne. És a szúette puhafa íróasztal a dolgozó szobában! Ugyan ki elégednék meg ezzel ma? Ez már a régi Jena és Weimar hangulata. A nagy emberek lábnyomai szent helyek. Nagyra becsülöm, és irigylem a német népet, a mely a maga nagy lelkű embereinek emlékét hálás, meleg szeretettel, aprólékos, mindenre kiterjedő gyöngédséggel őrzi. Lassankint egy uj, immár el nem muló, mert reális hangulatát kaptam meg Jenának. A nagy emberek emlékéből támadt ez az el nem enyésző élő hangulat, a mely mélyebb hatást tesz a magas fedelű házaknál, a csipkékre faragott kőerkélyeknél, és az örökre eltünt kostümöknél. Az a tény, hogy a két nagy német költő Jenában lakott, adja meg Jenának csodás, varázslatos hangulatát. Ebben az uj légkörben hallgattam azt a nagyon modern pædagogus bölcsészt: Reint, a ki a keresztény szo-

cziálizmust, a Herbart ethikáját és igazságait olyan meggyőzően tudja hirdetni. És hallgattam Ziehent, a ki a fiziologiai psychologiát érdekesen és világosan magyarázta; és itt ismertem meg a *diakonia intézményét*. Erre, a nálunk még ismeretlen intézményre alkalmilag visszatérek.* Egyelőre azonban még elmondom, hogy az említett előadókhoz még egész sora csatlakozik a jelesen előadó tanároknak a tudomány sok ágából. Itt mindenki megtalálhatja, a mire szüksége van. Természetes, hogy legvonzóbb alakja a kurzusnak Rein tanár, a ki egyetemi szemináriumait magas nivóra emelte, és kitünő hírnévhez juttatta. Hallgatóinak nagy száma Angliából és Amerikából jön össze, egy nagy rész német, a többi pedig Európa minden országából kerül ki. Mennyi alkalom van itt az eszmecserére, a szemlélődésre! Mennyi érdekes dolog tárul fel az ember szemei előtt!

Magától érthető, hogy Rein előadásai (15 óra) nem vezetnek be a Herbartizmus részleteibe, és csupán egy perspectivát nyitnak azon irányban, mely felé haladnunk kell. Rajtunk áll, e feladatot megoldani, tudásunkat kiegészíteni. Az előadásokat, bár Rein, úgy mint Ziehen és a többi előadók némelyike, egyetemi professzorok, mégsem az egyetem épületében tartják. Abban a komor nagy épületben csupán némely természettudományi tárgyat adtak elő a nyári kurzus folyamán, olyanokat a melyekre nők nem iratkoztak volt be, mert nő nem lépheti át a jenai egyetem küszöbét. Az épület fölé oda van írva olvashatóan: *Frauen und Hunden ist der Eintritt verboten.* És a weimari herczeg fenntartja ezt a tilalmat; holott Németország egyéb városaiban mindenütt járhatnak nők is az egyetemre. Látják önök, hogy nemcsak a Burgkeller maradt fenn több mint 600 év óta s nemcsak néhány renaissance-ház meg a «Johannes-Thor», hanem van még egy darab a régi frizurából is; ugye, észreveszik a czopfot? De talán éppen ez a czopf teszi olyan vonzóvá ezt e kedves, csendes helyet, melyért az angolok és amerikaiak rajongnak és a melyet szeretnek *dearquaint* spotnak nevezni, mint a hogy a nagy Goethe nevezte.

* A diakonissák intézményeinek ismertetését a jövő füzetben adjuk. *Szerk.*

Ez a czopf azonban nem látszik meg az előadókon és az előadásokon. A tudomány szinvonalán álló előadások tartalmuk és formájuk szerint is élvezetet és okulást nyujtanak s felkeltik az érdeklődést a tudományos és pædagogiai kérdések iránt. A tanítók ilyen üde forrásokból merítve, kevésbbé érzik munkájuk fáradságát s erőt és kedvet nyernek a nevelés nemes feladatainak végzésére és egyes tudományszakok önálló tanulmányozására. Szerintem a tanítóra a lélek és tudás ilyen felfrissítése nem csak hasznos, de elkerülhetetlenül szükséges is. Mint ilyen czélnak szolgáló intézményt ajánlom a *jenai szünidei* kurzusokat kartársaim figyelmébe.

Budapest. *Gozsdu Mária.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A közoktatásügyi költségvetést március 21. és 22-én tárgyalták le. A költségvetést a távollevő Wlassics Gyula miniszter helyett, kinek rövid időn remélhető gyógyulását s hivatalába való visszatérését örömmel várják országszerte, Zsilinszky Mihály, államtitkár védelmezte. A költségvetést különben az egész ház rokonszenvvel fogadta s különösen Berzeviczy Albert méltányolta azt hosszabb beszédben. Zsilinszky Mihály, államtitkár is elismeréssel emelte ezt ki, midőn a miniszter nevében az elhangzott beszédekre reflektált. E beszédből közöljük a következőket:

«Az University Extension» jelenlegi stádiuma az, hogy az egyetem tanári kara a miniszter úr fölszólítására megtette a maga megjegyzéseit, összefoglalta nézeteit és ezek áttétettek a Szabad Lyczeum igazgatóságához, hogy a kérdést együttesen oldja meg a nagyközönség igényei szerint. Az előadásoknak kiterjesztése mindazon városokra, a hol felső iskolák vannak, szintén czélba van véve és gondoskodás történt arról, hogy az illető tanárok és fölolvasók kellő jutalomban részesüljenek. Az egyetemi építkezések folyamatban vannak, a kolozsvári már legnagyobb részben be is van fejezve. A budapesti műegyetem vázlattervei az összes épületekre nézve elkészültek, a végrehajtás a pénzügyminisztériumtól függ. Az orvosi, második sebészeti klinika, a mely a Baross-utczában már épül, szintén ez év folyamán elkészül és ezzel az üllő-uti orvoskari nagy telep teljesen ki lesz építve. A jogi oktatás reformjára vonatkozó javaslat a végső szövegezés stádiumában van. Az orvosi vizsgálat dolgában a régi rendszerű vizsgálatot megszüntették. A testi nevelésre, délétáni játékokra és játékterek megszerzésére nagy gond van. A művészeti termelés és a közönség ízlése közti ellentét kiegyenlítésére mindent elkövet a miniszter, úgy a művészeti produktumok értékesítésére is. Az egész közoktatásba be kell hozni a művészi oktatást, a népiskolától föl az egyetemig. Az erkölcsöt nem kell félteni ettől. Berzeviczyvel egyetértve, szintén nem tartja jogosultnak azt a vészkiáltást, mintha a magyar faj valami óriás veszedelembe forogna és mintha az oláhosítás és tótosítás Erdélyben és Magyarország felső vidékén oly nagy mértékben terjedt volna el. Ez igenis terjedt régebben. Ennek megvannak a történelmi okai, a mikor még azok a szerencsétlen állapotok uralkodtak, hogy a földesurak, a nagyurak is megtanulták az oláh és a tót nyelvet, csak azért, hogy cselédjeikkel beszélhessenek; pedig akkor lett volna alkalmuk a legkönnyebb uton és módon, minden nehézség nélkül magyarokká nevelni jobbágyaikat. Ezek tehát történelmi hagyományok. Az a nagy veszedelem, a melyet egyesek előhoznak, éppenséggel nem fenyeget.

Ezer év alatt a magyarosodás terén nem történt annyi, mint az utóbbi harmincz év alatt. A felvidék gyermekei közt Komjáthy igen kedvező adatokat szerezhetne a magyar kultura hódításáról. Minden magyar miniszter hirdette eddig a mindenek fölött álló magyar állameszmét.

A kisdedóvás ügye, ha gyorsabban nem halad, az a községek és a társadalom hibája. A hol állami népiskola már van, ott mindenütt igyekszik az állam kisdedóvót is létesíteni. A kereskedelmi iskolákat újból kell rendezni, úgy a polgári iskolákat is, de a középiskolai oktatás egységének megóvásával. A mi a községi és felekezeti iskolák ügyét illeti, igenis törekednünk kell az egységes nemzeti iskola megvalósítására minden fokon; igen helytelen volna, a mi történeti viszonyaink közt akár a felekezeteket, akár a községeket megfosztani attól a jogtól, hogy iskoláikat továbbra is föntartsák, mert ezáltal megszünnék nemcsak a verseny, hanem valószínüleg olyan versengés és olyan nyugtalanság támadna az országban, a mely önmagában véve elegendő lenne arra, hogy megakadályozza Magyarország konszolidációját. Állami iskolákat igenis kell fölállítani és állítsuk is föl, minden erőszakosság nélkül.

Arra kell törekedni, mondja végül, hogy az élet meg ne hazudtolja az iskola szép tanításait s hogy a művészet ne legyen korlátlan fantázia játéka, hanem legyen megnemesítője magának az életnek és a közerkölcs ne legyen közönséges áruczikk, hanem maradjon továbbra is rendíthetetlenül és romolhatatlanul alapja és biztosítéka Magyarország fönnállásának. Ajánlja a költségvetést elfogadásra.

Az államtitkár beszédét élénk helyesléssel fogadták s a költségvetést általánosságban azonnal, részleteiben pedig másnap rövid vita után elfogadták.

*

A székesfővárosi közoktatási bizottság Faller Ferencz tanácsos elnöklésével legutóbb tartott ülésén a főváros közoktatását közvetlenül érdeklő fontos ügyeket vitatott meg. Szó volt a magyar ipar pártolásának az iskolába való viteléről, a tanárok magánpraxisáról, az ismétlő órákról és egy csomó új állás szervezéséről. A tanárok mellékfoglalkozásának a dolgát szerencsésen oldották meg. Nem vonták meg a tanároktól ezt a mellékjövedelmet, a melyre a mai drágasági viszonyok mellett nagyon is rá vannak utalva, másrészt biztosították, hogy a tanár állásával meg meg nem egyező mellékfoglalkozást vállaljon, vagy az iskolai oktatás rovására folytassa a magánpraxist. Az ismétlő órának, a korrepeticziónak az ügyét nem tudták simán megoldani. A bizottság heves vita után, a melyben a pedagógusoknak nagy többsége a korrepeticzió eltörlését helyeselte, az iskolaszékekhez fordultak véleményért.

Üdvös és a gyakorlati életben is nagyon fontos eredménye lesz a Havass Rezső dr. indítványára hozott ama javaslatnak, hogy az iskolában, ha csak lehet, magyar gyártmányt vigyenek be, hogy már az iskolában szokja meg a gyermek, hogy a magyar ipar pártolása kötelesség.

*

Gazdasági tanítónők képzése. Folyóiratunk mai számának első czikke nagyjelentőségű eszmének ad kifejezést, sürgetve a földmíves-

leányok iskolájának felállítását. Gazdasági állapotaink égetővé teszik e kérdést, mely ilyen határozott alakban itt kerül először felszínre. Folyóiratunkban kezdettől fogva küzdöttünk a nők gyakorlati irányú képzése mellett, s az a mit mai első czikkünkben szükségesnek nyilatkoztatunk ki, az csak következménye, betetőzése eddigi kivánalmainknak, melyek megvalósítására az idő nemcsak elérkezett, hanem cselekvésre sürget immár és alkotást követel. Más alakban e kérdéssel több ízben foglalkoztunk. Már husz évvel ezelőtt a háztartási iskolák felállítását sürgetvén, olyan németországi iskolák példájára hivatkoztunk, melyek a mezőgazdasággal összefüggő foglalkozásokra tanítják a leányokat; 1881-ben s azóta ismételten követeltük, hogy a nép leányait, kiknek kezéből kiesett az orsó, mindenekelőtt *varrni* tanítsák meg; 1883-ban a nőket kertészkedésre buzdítva kívánatosnak mondtuk ki, hogy az iskolai kertekben a leányok virág-, zöldség és gyümölcs-termelést tanuljanak. Alig volt évfolyam, melyben az ily irányú képzés hasznosságát és szükségességét ne fejtegettük volna s az utóbbi években az ismétlő iskolákkal kapcsolatban kívántuk a leányokat gazdasági, kertészeti és háztartási ismeretekre juttatni. Ily gyakorlati irányban szervezendőnek mondta az ismétlő iskolákat az 1896-iki «*Tanügyi kongresszus*» alkalmával *Freund Vilma* és *Lázárné Kasztner Janka* is, kiknek javaslatait a Kongresszus Nőnevelési szakosztálya *Wlassics Gyuláné* ő nagymélt. elnöklete alatt határozattá is emelte. Leghatározottabban sürgette azonban folyóiratunkban a kertésziskolák felállítását nők számára György Aladár, (1890. évf. 225. l.) ki önálló foglalkozásként is ajánlja a nőknek a kertészetet. Nem kételkedünk benne, hogy ma, mikor a magas kormány a földmíves-fiúiskolákat szerető gondjaiba vette, a földmíves leányiskolák létesítésének eszméjét is fel fogják karolni, s ezzel a nők gyakorlati irányú képzése az ipari s a háztartási iskolák mellett újabb nagy jelentőségű intézményt nyer. De a földmíves leányiskolák felállításával hiány fog mutatkozni *gazdasági tanítónők*-ben, mint a hogy e hiányt a háztartási iskolákat szervezők ez idő szerint tenyleg érzik. E hiánynak pótlásáról egyelőre talán az elemi tanítónőképzők gazdasági tanításának intenzivebbé tételével is lehetne segíteni, vagy segíteni lehetne az iparitanítónők számára berendezett gazdasági tanfolyamok által; de bizonyos, hogy a *gazdasági tanítónők képzésének* eszméje elől soká el nem zárkózhatunk. Szerintünk az első legfontosabb lépés e részben valóban az, hogy arra alkalmas, a női és háztartási munkákban már gyakorlott tanítónőknek — tehát leginkább az ipari munkákra már képesített tanítónőknek — gazdasági (gyakorlati és elméleti) tanfolyamokat létesítsenek. Ajánljuk ez eszmét, melyet alkalmilag bővebben kifejtünk, az illetékes körök figyelmébe.

*

Péterfy Sándor mint tanár. (Levél a szerkesztőhöz.) Kedves Szerkesztőnk! A «Nemzeti Nőnevelés» mult hónapi füzetében olvastam Péterfy Sándornak nagy gonddal és szeretettel megírt életrajzát. Ez életrajz olvasása közben visszaálmodtam magam életem legszebb korszakába, a budapesti polgári képező intézetben töltött három évbe, midőn még boldog hittel, lázas türelmetlenséggel néztem a rózsaszínű ködbe burkolt jövő elé és halvány sejtelmem sem volt arról, mily rögös

ez a pálya, melyre annyi ambitióval léptem. Ez emlékek hatása alatt — úgy éreztem, hiányzott az életrajzból valami. Komáromy Lajos igazgató úr méltatta Péterfy Sándornak minden jó tulajdonságát, minden kiváló erényét, vezérszellemét, munkaerejét; de azt nem emelte ki eléggé, hogy milyen volt Péterfy Sándor, mint tanár. De ez természetes is, azt csak mi, volt növendékei, tudjuk. Kivétel nélkül minden növendéke rajongó szeretettel csüggött rajta, lestük, ha feljött vagy lement a lépcsőn, és büszke volt az közülünk, a ki látta akkor is, ha a többiek nem látták; valóságos csatakiáltással rontott be tantermébe hirdetve, mily nagy öröm érte.

És ő meg is érdemelte ezt a rajongó szeretetet, melyről neki valószínűleg sejtelme sem volt; hiszen olyan ékesszóló, jó és türelmes volt, hogy míg egyrészt tanulásra ösztönzött, követelő soh' sem volt, megelégedett egy-egy értelmes felelettel akkor is, ha világosan látta, hogy a tanítvány nem a könyv szerint felel. Nekem a három évi tanfolyam alatt nem is volt az ő tárgyaiból kézikönyvem, mégis kitűnő osztályzatot nyertem. De az nem az én érdemem volt, egyedül Péterfy Sándoré, kinek szavait úgy lestük, hogy abból egy hangot sem szalasztottunk el. Sokan még jegyzetet sem készítettek, hanem elfeledve mindent körülöttünk halgattuk tanulságos magyarázatát, és azokból vajmi keveset felejtettünk el. Mint az Ezeregyéj meséi, olyan behizelgők lettek a módszertani szabályok az ő előadásában, és minden csengetés, mely egy ilyen óra végét jelentette, úgy ért minket, mint mikor az idealis világból a rideg valóságra ébresztenek. Mert Péterfy minden magyarázata egy prózában elmondott költemény volt, telve ember- és hivatásszeretettel, melynek üdeséget adott az ő határtalan idealismusa, mely a mi fiatal, fogékony lelkünket magával ragadta, és melynek minden szava erősebben vésődött szívünkbe, mintha kőben örökíteték volna meg.

Ezt az idealismust csodáltam én benne mindig, akkor ugyan még nem tudtam neki nevet adni, hogy mi az, a mi úgy vonz tanításában; most, 15 év múlva azonban tudom már, és örök hálára kötelezve érzem magam iránta, mert ideális világfelfogását úgy megszerettem, hogy ma is teljes erőmből iparkodom nyomdokaiban járni. Ha növendékeimnek valamit magyarázni akarok, mindég arra gondolok, mit is mondana Péterfy Sándor, és azután ha látom a feszült figyelemmel reám irányított gyermekszemeket, akkor minden növényismertetés, minden physisikai eszköz leírása csak alkalom nekem arra, hogy az ő szellemében tudatára ébreszszem a leánykákat, hogy mily kicsiny porszemek vagyunk mi a Teremtőhöz képest és mily tehetetlenek minden tudományunk, iparunk, fejlettsége mellett is, a nagy természettel szemben.

Ő kedveltette meg velem a szaktárgyaimat, és vett reá, hogy a mennyire lehet, természeti tárgyakon mutassak meg mindent; és minden évben, midőn pl. a látás tanításánál borjúszemet bonczolok a növendékek előtt, látom eleinte, hogy irtóznak tőle, azután hogy csodálják a természet ezen remekét, látom fölcsillanni a gyermekek szemében az áhítatot ezen utánozhatatlan csoda láttára, akkor Péterfy Sándorra gondolok, vajjon meg lenne-e velem elégedve?

A míg tüdőbajom ki nem fejlődött, az ő utasításához híven, minden szabad délutánt felhasználtam és vittem a leánykákat ki a fenyőerdőkbe, a történelmi nevezetességű romokhoz, sőt a szomszédos vár-

megyékbe is, és beláttam szavainak igazságát, hogy egy fesztelenül eltöltött félnap alatt jobban megismertem növendékeimet, mint egy egész iskolai év alatt. Sok köszönetet nem arattam ugyan e fáradozásomért, sőt meg is róttak, hogy az istenitisztelettől elvonom a gyermekeket, ha egész vasárnapra elviszem őket valahová kirándulásra; nem gondolták meg, hogy imádkozni tanítottam akkor is őket, imádták a mindenható Istent, csodálták nagyságát minden talált virágban, rovarban. Az igaz, hogy növendékeim vonzódtak is hozzám és volt kedves igazgatóm, a ki méltányolta ily irányú működésemet, ilyformán dícsért meg: «ha nagyobb csoport leánykát látok az utczán, tudom, hogy S. kisasszony köztük van.»

Péterfy Sándor idealismusa betöltötte az én lelkemet úgy, hogy mindég az eszményi volt előttem irányadó, pedig a hétköznapi élet fogalmai szerint nem vagyok praktikus. De ezen vélemény nem bánt engem, nem óhajtom praktikusan leélni napjaimat, a sok tapasztalt csalódás nem törte meg a Péterfi Sándortól lelkembe átültetett idealismust.

Ha még egyszer kezdhetném az életet, csak annyiban szeretnék rajta változtatni, hogy még jobban iparkodnám tanítását híven követni, az ő általa eszményi alakban elénk állított tanítónőhöz hasonlítani,* hogy megnyugvással mondhatnám magamnak, nem vagyok méltatlan kedves tanáromhoz, Péterfy Sándorhoz.

Szászváros *Schiller Irma.*

*

Angol nők keresete. A legutolsó hivatalos kimutatás szerint Angliában hat millió felnőtt asszony között három millió saját kezemunkájával keresi meg kenyerét, tehát egy millióval több, mint 1859-ben. Akkor még főleg tanítással, varrással és háziteendőkkel foglalkoztak; jelenleg munkakörük tetemesen megnagyobbodott, mert van közöttük orvos, betegápoló, postai alkalmazott, iskolai, gyári, árvaházi gondnok és más állásokat töltenek be. Az iskolai felügyelők fizetése 6500—7000 kor., míg árvaházi felügyelőé 3500—7000 kor. között váltakozik. Legutóbb a közoktatásügyi miniszteriumban könytárnoknak alkalmaztak egy angol nőt, a greenwichi csillagvizsgáló-intézetben pedig három női asszisztens van. De azért legnagyobb részük a postánál van alkalmazva. Londonban, Dublinban és Edinburgban 4000 női postaalkalmazott van, közülök Londonban egyedül 2300. Fizetésük kisebb, mint a többi állami alkalmazottaké, de már 13 éves korukban kaphatnak állást és nyugdíjra is igényt tarthatnak. Fizetésük kezdetben 800—1000 korona, de ha állandó alkalmazást nyernek, jövevelmük később 1250 koronára emelkedik s már 12 év múlva 2500 korona lehet. A postánál két női orvos is van alkalmazva. Általában a nők jövedelme Angliában nagyobb, mint Németországban és Ausztria-Magyarországban. *(B. H.)*

*

* Péterfy irásba is foglalta ez eszményt, olvasható az a Nemzeti Nőnevelés 1880—81. évfolyamaiban «Levelek egy tanítónőhöz» czím alatt. *Szerkesztő.*

A nők száma a párisi egyetemen évről-évre gyarapszik. A legutóbbi iskolaévről szóló tudósítás szerint az orvostudományi karnak 129 női hallgatója volt és pedig 29 franczia, 100 külföldi nő. A külföldi nők között 91 orosz, 5 román, 2 német, egy sweiczi és egy angol nő volt. Irodalmat, történelmet, filozofiát és élőnyelveket tanulmányozott 206 franczia és 57 külföldi nő (többnyire orosz, amerikai és német). A jogtudományokkal foglalkozók száma jelentéktelen. Egész Franczia-országban csupán hét női joghallgató van, ezek közül négy tanul Párisban. A természettudományokat ellenben 35 nő tanulmányozza (köztük 14 külföldi). Ezeken kívül gyógyszerészettant tanul 20 nő, kik közül csak egy a külföldi. (Die Frau.)

*

A párisi «Lehrerinnenheim» igazgatónőjétől a következő levelet kaptuk: Tisztelt Szerkesztőnő! Van szerencsém Nagyságodat arról értesíteni, hogy több száz tanítónő jelentette be nálunk látogatását a világkiállítás alkalmával; egyúttal kérem Nagyságodat, szíveskedjék tudomásul venni és becses folyóirata által a magyar tanítónőkkel tudatni, hogy ha esetleg Párisba szándékoznak jönni, nálunk igen kényelmes s jutányos lakásra és ellátásra számíthatnak.

A vezetésem alatt álló «Lehrerinnenheim» a *rue des Acacias 47. sz.* házban van, igen tágas, csinosan berendezett és kertrenyíló szobák állanak a t. tanítónők rendelkezésére naponkinti 5 frankért és felfelé. A II. és III. emeleten a szobák két-két hölgy számára vannak berendezve. Csoportos látogatás alkalmával tetemes árleengedésre számíthatnak.

A Lehrerinnenheim a kiállítási területtől tizenöt percznyire van; a Place de l'Etoile-tól pedig öt percznyi távolra, innét pedig a közlekedés minden irányban igen kényelmes.

A Lehrerinnenheim vezetésem alatt már nyolcz év óta áll fenn és a legjobb hírnévnek örvend.

A «Lehrerinnenheim» czélja: a Párisban tartózkodó vagy állást kereső tanítónőknek otthonúl szolgálni s nekik morális, valamint physikai szempontból segítségökre lenni.

Bármi felvilágosítással a legszívesebben szolgál

Páris 1900 márcz 7.

Mély tisztelettel

Blazek Mária,
«Directrice des Öst. Ung. Lehrerinnenheimes 47. rue des Acacias Paris».

*

A M. D. E. győrvidéki köre, mely az egyesület körei között ez idő szerint a legélénkebb tevékenységet fejti ki, február hóban tartotta közgyűlését, melynek legfőbb tárgya a tisztikar megválasztása volt. A közgyűlés lefolyásáról a «Győri Hirlap»-ból átveszszük a következőket:

«A közgyűlést Pataky Irma, tanítónőképző-intézeti igazgatónő, egyesületi elnök nyitotta meg tartalmas és szép beszéd kíséretében. — Különösen arról adott az elnöki beszéd meggyőzően számot, hogy miért nem látta az egyesület vezetősége az alakulás és kezdés nehézségei közepett közgyűlés tartásának szükségét és mi tette ezt ma, a megerősödés,

a jelentékeny erkölcsi és anyagi sikerek után, ha nem is szükségessé, de legalább is kívánatossá.

A tetszéssel fogadott megnyitó beszéd után Pálmay Lenke, tanítónőképző-intézeti tanítónő, egyesületi titkár terjesztette elő a legutolsó évre vonatkozó jelentést. Az egyesületnek múlt évi szellemi működését részletesen, érdekesen és tanulságosan ecsetelő titkári jelentés szerint az egyesület három felolvasó és nyolcz választmányi gyűlést tartott. Felolvasást tartottak: Kiss Mariska, Staab Evelin, Bódiss Jusztin és Kozics László; egyébként müködtek közre: Staab Evelin, Kiss Iza, Kiss Mariska, Pálmay Lenke, Staab Lénárd, Franek Gábor, Forstmayer Richard, Árvay Géza és Farkas László. Ezek a gyűlések mind rendkívül látogatottak voltak, a mi mutatja, hogy a győri közönség ezeket megkedvelte. — A múlt évnek legkiemelkedőbb mozzanata az április 15. és 16. napjain a városi színházban rendezett műkedvelői előadás volt. (Ez előadásról annak idején részletes tudósítást közöltünk. Szerk.) — Az élénk figyelemmel hallgatott titkári jelentésért a közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

A titkári jelentés után Nagy Gizella állami polgáriskolai tanítónő, egyesületi pénztáros, terjesztette elő jelentését. Ezen jelentésből megtudtuk, hogy az egyesületnek 4000 korona tiszta vagyona van. Érdekesen csoportosította a pénztárosi jelentés az egyes évek bevételeit. A számvizsgáló bizottság jelentése alapján a közgyűlés az érdemes pénztárosnak a felmentvényt megadta és a pénztárosi teendők mintaszerű ellátásáért neki köszönetet szavazott.

Az előterjesztett jelentések letárgyalása után az elnök megköszönte iránta a multban megnyilatkozó bizalmat, a maga, tiszttársai és a választmány nevében lemondott. A jelenlevők élénk helyeslésétől kísérve, felkérte a gyűlés további vezetésére dr. Németh Antalné urnőt. Récsey Farkas benczés főgimnáziumi tanár kért ezután szót. Kifejtette, hogy minő érdemei vannak a most lelépett elnöknek az egyesület megalakulása és felvirágoztatása körül; indítványozta, hogy Pataky Irma elnöknek ezen érdemei a jegyzőkönyvben megörökíttessenek; ugyancsak az ő indítványára köszönetet szavazott a közgyűlés a tevékeny alelnököknek: Karsay Jolán polg.-iskolai igazgatónak és Mocsáry Gerő tanítónőképző-intézeti tanárnak, valamint az egész lelépett tisztikarnak. Mi sem volt ezek után természetesebb, mint hogy a közgyűlés a régi tisztikart lelkesedéssel újra megválasztotta, nem fogadván el — Pataky Irma felszólalása alapján — Karsay Jolán alelnök írásban beadott lemondását.

Pataky Irma elnök elfoglalván az elnöki széket, köszönetet mondott dr. Németh Antalnénak a választás vezetéséért, nyomban utána éljenzéstől meg-megszakítva azon indítványát adta elő, hogy a közgyűlés gróf Laszberg Rudolfné ő méltósága iránt érzett hálájának, nagyrabecsülésének és szeretetének az által adjon kifejezést, hogy válaszsza meg az egyesület tiszteletbeli elnökévé s kérje fel ezen tisztség elfogadására. — Az indítványt a közgyűlés lelkesedéssel emelte határozattá. Mohar József indítványára a közgyűlés az alapszabályok módosításának szükségét mondotta ki és ennek megejtésével a választmányt bízta meg.

Az ujonnan megválasztott tisztikar és választmány névsora ez: tiszteletbeli elnök gróf Laszberg Rudolfné, elnök Pataky Irma, alelnökök Karsay Jolán és Mocsáry Gerő, titkár Pálmay Lenke, pénztáros Nagy

Gizella, ellenőr Ájer Mariska, könyvtáros Kuszákné Bánóczy Róza, jegyzők Rötzer Etelka, Watzech Janka és Pentsy József, számvizsgálók Rétsey Farkas és Mohar József, választmányi tagok: Dr. Angyal Armandné, Czikann Berta, Csodányi Dénesné, Fadgyas Mari, Grósz Róza, Kiss Iza, Kiss Mariska, Kolbe Nándorné, Koller Izabella, Lósy Edéné, Mocsáry Gerőné, Mohar Józsefné, Németh Antalné, Németh Károlyné, Staab Evelin, Staab Lénárd, Timár Fanny, Tüskés Katicza, Ujlaky Géza, Varga János és özv. Zwickl Károlyné.

Elnök végül üdvözölve a népoktatás vezetőjét, Kuliszeky Ernő kir. tanfelügyelőt, úgy is mint az egyesület új tagját, megköszönve a megjelenteknek a közgyűlésen való szíves és élénk részvételét, a közgyűlést berekesztette.

Mi pedig, az egyesület eddigi tevékenységéből, meg a közgyűlés lefolyásából, joggal hihetjük, hogy a megerősödés útján tovább fog haladni és kitűzött czéljait minél előbb el fogja érni. Hogy ez így legyen, őszintén kívánjuk is neki.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya márczius havi ülését igen nagy érdeklődés mellett tartotta meg. A jelenlevők Végessné Bogya Irmának és Sulyok Yldának, folyóiratunk jelenlegi füzetében közölt előadását őszinte rokonszenvvel és tetszéssel fogadták. A földmíves iskolák kérdésére nézve azt határozta a szakosztály, hogy a másnap tartandó választmányi ülés elé terjesztik, s felkéri a választmányt, hogy a földmívelési és a közoktatási miniszterek figyelmét a földmíves leányiskolák felállításának szükségletére hívja fel. A második előadásra nézve egyéb határozatot ugyan a szakosztály nem hozott, mint köszönetének és tetszésének jegyzőkönyvbe iktatását; azonban e szép és sok nemes eszmét felkaroló előadásra ez alkalommal is felhívjuk fiatal tanítónőink és a tanítóképzéssel foglalkozó olvasóink figyelmét.

*

A M. D. E. választmánya márczius hó 10-én tartotta a közgyűlést előkészítő választmányi ülését gróf Csáky Albinné elnöklete alatt. Az ülésen tudomásul vették a pénzügyi bizottság jelentését s a következő évre szóló költségvetést. Mindkettőt jóváhagyás végett a közgyűlés elé fogják terjeszteni. Az egyesület meglevő tőkéjét a tanítónők otthonába beépítvén, hangsúlyozták a taggyűjtésnek és pénzszerzésnek szükségességét; ez irányban való nagyobb tevékenység kifejtését az elnök és a jelen volt választmányi tagok is lelkesüléssel igérték meg. Örömmel emlékeztek meg a győri kör tevékenységéről, mely Pataky Irma elnöklete alatt igen szépen fejlődik és vagyonát folytonosan gyarapítja.

A budapesti szakosztály indítványai közül elfogadták a Péterffy Sándor tiszteletbeli taggá választására vonatkozót. A tanítónőknek felsőbb leányiskolák felsőbb osztályaiban való alkalmazására és földmíves leányiskolákra vonatkozó indítványokat azonban bővebb kifejtés végett a szakosztályhoz visszautasították. Köszönettel vették azonban Végessné Bogya Irmának a földmíves leányiskolákra vonatkozó felvilágosításait. Ezek után több folyó ügyet intézvén el, a közgyűlés idejét április 22-ikére tűzték ki, mire az elnök az ülést feloszlatta.

IRODALOM.

A LÉLEKTAN ALAPTANAI. Vezérfonálul egyetemi előadásaihoz és tanítójelöltek számára. Irta dr. *Pauer Imre*. Negyedik átdolgozott és bővitett kiadás. Budapest. Franklin-társulat. Ára 2 kor. 60 fillér.

Az ezen czím alatt megjelent lélektant óhajtom a neveléssel és különösen a tanítóképzéssel foglalkozókkal megismertetni, mert a mű rendkívül tanulságos és megismertet a psychologia terén eszközölt legújabb kutatások eredményeivel.

A physiologia terén tett legújabb kutatások olyan eredményekre jutottak, melyeknek segítségével mélyebb és biztosabb betekinthetést nyerhetünk azon legtitokzatosabb világba, melyet emberi léleknek nevezünk. A physiologiai ismeretek új irányt adtak a lélektannak is, a menynyiben a lélek funkczióinak egy részét physiologiai törvényekre vezetik vissza; mi által az eddigi bizonytalan empirizmust és homályos spekulácziót, melylyel a lelki tüneményeket magyarázták, felváltja a törvényre, vagy megbízható indukczióra alapított elmélet.

Szerző, bár óvatosan, felhasználja lélektanában a physiologiai ismeretekből mindazokat, melyek a psychologiai kutatások szempontjából a legfontosabbak és kerüli a physiologiai psychologusok szertelenségeit; de megismertet mindazon elméletekkel, melyeket a mai tudományos álláspont elfogadott.

A magyar tudományos világgal dr. Pauer Imre ismertette meg már 1882-ben megjelent Philosophiai Propedentikájának I. részében: «A lélektan elemei»-ben a physiologiai ismeretekre alapított lélektant. A mű példányai gyorsan elfogytak, új kiadás nem jelent meg és ez lehet az oka, hogy a magyar tanítóképző intézetek, kevés kivétellel, nem követik ezen irányt a psychologiai ismeretek tanításában.

Vajha ezen újabb kiadást minél többen olvasnák és tanulnák, hogy végre szakítsunk a frázisokból és reflexiókból álló pædagogiai elméletekkel. A tanítóképzőkben a lélektan, logika és ethika képezze a pædagogiai oktatás központját és ezen tudományok alapján szerkesztendők az elméleti pædagogia tételei. Az előttünk fekvő munka kissé tömött irályú, de világos és könnyen áttekinthető szerkezettel bír. A legelvontabb elméleteket is olyan logikai összefüggésben és világosan szerkesztett meghatározásokban adja elő, hogy bár szerző *vezérfonálnak* szánta e művet egyetemi előadásaihoz: a laikus is bőséges és alapos ismeretet meríthet belőle, ha érdeklődéssel és a komoly tanulás szándékával veszi kezébe a könyvet.

De lássuk a mű tartalmát. Három főrészre oszlik: I. Bevezetés.

II. A lelki jelenségek főbb csoportjai. III. Reflexiók és elméletek. A bevezetésben a psychologia fogalmát, feladatát, forrásait és módszereit adja elő.

Ismerteti továbbá az összefüggést a testi és lelki élet között. Az idegrendszert, mint a lelki és testi élet közötti kapcsolat orgánumát tárgyalja, ismertetve az idegműködésre vonatkozó tudományos elméleteket.

Szól az idegalkatról, az egyéni természetről és annak okairól, tényezőiről és tüneményeiről. Vizsgálódásait érdekes példákkal illusztrálja.

Tárgyalja még e részben az organizáczió múlékony hatását a lelki tüneményekre, ú. m. az alvás, álmodás, ájultság, a hypnozis és a lelki betegségek.

A II. részben a lelki jelenségek főbb csoportjait ismerteti. És e részben a szerző saját eredeti felfogását követve — mint előszavában mondja — igyekezett a lelki élet összes jelenségeit egyetlen alapjelenségre, *az érzetekre* visszavezetni, illetve ezen alapjelenségből valamennyi többi jelenséget levezetni, hogy kimutathassa, miszerint a psychologia is mind több és több deduktiv elemet képes felmutatni és hogy az egységes lelki életre irányuló felfogást újabb bizonyítékokkal erősítse.

A lelki jelenségek első csoportját az érzetek alkotják. Érdekesen tárgyalja az érzetek keletkezésének okait és feltételeit; az ingereket és az agyvelő mechanikáját és élettanát. Összehasonlítja a régebbi és újabb elméleteket. Az érzetek alaphatározmányairól: az intenzitás és qualitásról szólva, helyreigazítja a Weber-Fechner-féle psychophysikai törvény túlhajtott formáját. Azután szól az érzethangulatról és annak feltételeiről.

Az érzethangulatból származtatja, mint annak formáit; az érzéki ösztönt, a vágyat, a hajlamot, a ragaszkodást és szokást. Ugyanis a szerint, a mint az érzetingerek múló physikai folyamatok, vagy a testi szervezet termelte, tehát állandóbb physiologiai ingerek, a szerint a hangulat is különböző formát ölt; ilyen formák az érzéki érzelem, az ösztön, vágy stb. Az érzethangulat formáin kívül még bizonyos mozgásfolyamatok is fűződnek a hangulathoz. Az érzethangulat eme funkczió-jának eredményei az önkéntelen vagy tudatlan mozgásfolyamatok.

Világos és meggyőző megoldása ez a lélek egységes működésére vonatkozó felfogásnak.

A lelki jelenségek második csoportját a képzetek alkotják. A képzetek, minthogy az elemi érzetek bizonyos mennyiségének kapcsolatából keletkeznek, másodlagos és összetett psychikai képződmények és nem egyebek, mint a tárgyaknak a tudatban létrejött képei. A mennyiben a képzetek eredete az érzetekre vezethető vissza, a képzetek is ugyanazon alaphatározmányokkal bírnak, mint az érzetek; tehát a képzetek természetének értelmezésénél ugyanazon szempontokat tartja a szerző szem előtt, melyek az érzetek vizsgálatánál szolgáltak irányadókul: a képzetek minőségét, intenzitását és a velük kapcsolatos hangulatot.

A képzetek minőségük szerint objektiv vagy érzékképzetek és subjektiv képzetek; az emlékképek, a költői képek, fantazmák, illuziók, halluczinácziók; az elmeháborodás és hóbort nemei stb.

Más szempontból, t. i., hogy a képzetek egy érzék vagy különböző

érzékek összetartozó érzeteinek egyesítése folytán származtak-e, *egyes* és *összetett* képzeteket különböztet meg, utóbbiakat ismét complex és általános képzetekre osztja.

A legérdekesebb és legtanulságosabb elméletet tartalmazza a képzetek intenzitásáról szóló fejezet.

Ugyanis a képzetek intenzitásából merít adatokat a tudat problémájának megoldásához, a mennyiben az intenzivebb kepzetek a többieket legyőzve a tudatba lépnek, a kevésbbé intenzivek a féltudatos képzetek, az erejevesztett képzetek pedig a disponibilis képzetek. A képzetek intenzitásuk foka és bizonyos feltételek mellett összefűződve alkotják a tudatot. A tudat kifejlődésének kettős feltétele van: az állati organizáczió, az idegrendszer és psychologiai feltétele az asszocziáczió és reprodukczió. Ugyancsak a képzetek intenzitásából magyarázza a tudat tartalmát, térfogatát és a figyelmet.

A figyelem fokozatai a perczepczió és apperczepczió.

A tudat-élet további jelenségeinek fejtegetésénél a képzetek váltakozásainak feltételeit kutatva, azokat külső okokból és belső okokból származtatja. A külső okok azon viszonyból származnak, mely az érzéki benyomások és az általuk létesített képzetek között van; vagyis az érzéki benyomásoknak apperczipiálásában szükséges physiologiai idő és ennek különböző feltételek szerinti módosulása a figyelem akkomodácziójánál. A képzetek váltakozásának, vagyis sokféleségének, kapcsolódásuknak és elemeikre újra szétbomlásuknak belső okai: a reprodukczió és asszocziáczió. Érdekes összehasonlítást tesz szerző a régi psychologia képzettársulási törvényei és a reprodukczió és asszocziáció mai elmélete között. A képzetkapcsolás psychologiai és apperczeptiv formáit ismerteti.

A képzet harmadik járulékos határozmánya a képzethangulat, mely nem annyira a képzet intenzitásától függ, mint az érzeteknél, hanem a képzet tartalmától. A képzethangulat formái: az érzelem (æsthetikai, értelmi, erkölcsi, vallási és társadalmi érzelem) — az indulat, vágy, hajlam, szenvedély.

A képzethangulat funkcziói: a kifejező *mozgások*, melyek önkéntelenek és önkéntesek: az akaratos vagy tudatos mozgások. Tárgyalja az akaratfolyamatot és annak értelmezését. Az indeterminizmust és determinizmust, a physikai determinizmust, a szabad akaratot, az ethikai akaratot. A karakter, a felelősség és beszámítás theoriáját.

Érdekes kiegészítő függeléke a műnek az V. fejezetben foglalt *reflexiók* és *elméletek*.

Ime, ezen értékes könyv tartalmának e tartalomjegyzékszerű felsorolása is meggyőzhet arról, hogy szerző az előszóban kifejezett intencziójáit: az egységes lelki élet feltüntetését szerencsésen oldotta meg. Sokat lehet e könyvből tanulni! De legfőbb érdeme az, hogy a tárgy iránt érdeklődést és szeretetet ébreszt és tudásvágyat belemélyedni a lelki világ kutatásába és tanulmányozásába! — Ajánlom a művet tanítók és tanítóképzők figyelmébe. *L. K. J.*

*

MAGYARORSZÁG MADARAI különös tekintettel gazdasági jelentőségükre. A földmivelésügyi m. kir. miniszter megbizásából irta chernelházi *Chernel István*. Képekkel ellátta *Háry Gyula* és *Nécsey István*. Intézte *Herman Ottó*.

Ez a czíme egy — ép úgy külsejében, mint belsejében — gyönyörködtető nagy munkának, mely páratlan a magyar ornithologiai irodalomban. Chernel úr — e munka nagyérdemű szerzője — megnyitójában ezeket mondja: «Nagyatyám és atyám örökségeként már a bölcsőmbe hoztam magammal a madárvilág iránt való érdeklődést; de az anyaföld és nemzetem iránt való szeretetet is.»

E szeretettől áthatva, művét nem csupán magáért a tudományért óhajtotta megirni, hanem azért is, hogy a nemzeti közmívelődést és a gyakorlati élet javát előmozdítsa.

Hogy e nemes czélját elérje, mindenekelőtt a szabad természetben tanulmányozta a honi madárfajokat, alakilag úgy, mint életmódjukat tekintve. Igen sok madárbegy- és gyomortartalmat gyűjtött, hogy ezeknek minéműségéből biztos tájékoztatást szerezzen a madarak táplálkozási viszonyairól s így gazdasági jelentőségéről is. Elment Norvégiába, meglátogatta és tanulmányozta a nagy európai múzeumokat. Az országban tett számos kirándulása közben feljegyezte a nép ajkán élő különböző madárneveket és a magyar költőknek a madarakra vonatkozó verseit. Áttanulmányozta minden hozzáférhető honi és külföldi idevágó munkát és dolgozatot. Csak így — gazdag és biztos ismeretekkel felfegyverkezve — fogott hozzá e nagy és gyönyörű munka megírásához.

Az egész munka két kötetes. Az első — az általános rész — 212 lapos, a második — a részletes — 830 lapos. A könyv tehát nagyszabású, tudományos becse föltétlen; de ezen kívül nagy érdeme, hogy az ismertetés fölötte vonzó, mert Chernel úr nemcsak tudós, hanem költői ihlettől áthatva szépíró is. Az egész munkában van 61 szövegkép, 16 műlap és 39 színes tábla, melyek szinte egytől-egyig páratlanok a maguk nemében.

Hogy ezt a szép, hasznos, vonzó irályú és tudományos munkát minden természetbarátnak a legmelegebben megszerzésre ajánljuk, fölösleges felemlíteni is. Bolti ára 40 korona; de a természettudományi társulat tagjai, továbbá a gazdasági egyesületek, tanintézetek, kincstári erdőhivatalok és hazai könyvtárak a természettudományi társulat titkári hivatalában (Budapest, VII., Erzsébet-körut 1. sz. I. em.) 24 koronáért szerezhetik meg.

R. J.